

รายงานการวิจัย

ฐานอำนาจและการใช้อำนาจชุมชน : ชุมชนบ้านแพรงหา
อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

สมคิด ทองสง ผู้วิจัย
โรงเรียนปัญญาวุธ
ปรัชญา พรหมวงศ์ ผู้ช่วยนักวิจัย
สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอป่าบอน
สถาพร ศรีสัจจัง ที่ปรึกษา
สถาบันทักษิณคดีศึกษา

รายงานการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
โครงการวิจัยเรื่อง โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา
ของเมธีวิจัยอาวุโส ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์
โดยการสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

มกราคม 2544

บทคัดย่อ

เมื่อ “รัฐ” ซึ่งเป็นอำนาจภายนอกเข้ามาสัมพันธ์ โดยเฉพาะเมื่อ “รัฐ” รับเอาแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลักแบบทุนนิยมมาเป็นกรอบและเป็นเข็มมุ่งในการพัฒนาประเทศและลำดับอำนาจผ่านชุมชนในรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนมากมาย พลังทางสังคมถูกบ่อนเซาะลงอย่างรวดเร็ว จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 - 7 โครงสร้างความเข้มแข็งของชุมชนถูกทะลวงทำลายลงอย่างแทบจะสิ้นเชิง การทรงตัวอยู่ได้ของชุมชนใดชุมชนหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและน่าศึกษาว่าชุมชนนั้นมี “ทุน” อะไรที่ติดตัวมาแต่เดิมหรือเกิดพลังอะไรขึ้นมาทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอยู่ได้ในระดับหนึ่ง ชุมชนแพรงหา เป็นชุมชนหนึ่งที่ยังคงดำรงอยู่ได้ในสภาวะดังกล่าว

การวิจัยเรื่อง ฐานอำนาจและการใช้อำนาจชุมชน : ชุมชนบ้านแพรงหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ประเด็นที่ศึกษา คือ ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีความเป็นมาอย่างไร อำนาจของชุมชนมาจากไหน และดำเนินความเป็นชุมชนมาอย่างไร และเพื่อพิสูจน์ให้ทราบว่าอำนาจในการดำรงความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งนั้นเป็นของชุมชนโดยแท้จริงหรือไม่ โดยใช้วิธีการศึกษา คือ ขั้นแรกผู้วิจัยร่วมทำกิจกรรมในชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลในแนวกว้างและสำรวจแหล่งข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาตั้งโจทย์การวิจัย สำรวจข้อมูลในชุมชนและพื้นที่เกี่ยวข้องกับโจทย์การวิจัย มาจัดทำเค้าโครงการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการลงพื้นที่ภาคสนาม ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่หลากหลายวิธี เช่น สัมภาษณ์หมู่ สัมภาษณ์เดี่ยวตามธรรมชาติ สังเกตพฤติกรรมการร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน และเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมกับชุมชน ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก แล้วประมวลผลข้อมูลและจัดทำรายงานผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนแพรงหาเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาประมาณ 300 ปี มีความเข้มแข็งมาแต่ดั้งเดิมกล่าวคือ ในอดีตราษฎรใช้ชีวิตที่เรียบง่ายในสังคมเกษตรแบบพึ่งตนเอง มีการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้ากันภายในชุมชน ปัจจุบันดำรงชีพที่ต้องหาซื้อจากชุมชนภายนอกมีไม่มากนัก ด้านสังคม ราษฎรอยู่กันแบบพึ่งพา มีการจัดการระบบอย่างหลวม ๆ แต่ใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นด้านหลัก ผลจากการที่อำนาจของรัฐได้เข้ามาจัดการชุมชนโดยการนำรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเข้ามาใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ทำให้สภาพการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยน ปรับเปลี่ยนไป การผลิตถูกกระตุ้นให้มีปริมาณมากยิ่งขึ้น ทำให้ชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 - 7 จะเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้อย่างชัดเจน แต่เนื่องด้วยรากฐานเศรษฐกิจแบบสังคมเกษตรยังมั่นคงอยู่ การพังทลายของระบบเศรษฐกิจของประเทศและ

ภูมิภาคในช่วงปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 7 จึงมีผลกระทบต่อชุมชนแพรรหาไม่มากนัก ทั้งชุมชนยังมีผู้นำที่ปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชนได้อย่างเกิดประโยชน์ รู้จักการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม ชุมชนจึงยังคงมีความเข้มแข็ง มีอำนาจในการดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง แม้ว่าในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 - 7 จะชวนเขาไปกับกระแสอุตสาหกรรมจากภายนอกอย่างมากก็ตาม ถึงกระนั้นชุมชนก็ยังคงต้องต่อสู้กับกระแสทุนที่ถาโถมเข้ามาตามกระแสโลกาภิวัตน์อย่างหนักในปัจจุบัน

ผลของข้อมูลทีวิเคราะห์แล้ว พบว่า ความเข้มแข็งและการใช้อำนาจของชุมชนแพรรหาเกิดจากปัจจัย 9 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง มีผู้นำที่เข้มแข็ง ประการที่สอง ผู้นำมีบทบาทในชุมชนสูง ประการที่สาม มีระบบการรวมกลุ่มและการบริหารการจัดการที่ดี ประการที่สี่ มีการปรับใช้วัฒนธรรม และภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ ประการที่ห้า มีการระดมทุนจากภายในและภายนอก ประการที่หก มีกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมค่อนข้างสูง ประการที่เจ็ด มีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่มีความเข้มแข็ง ประการที่แปด รู้จักให้การยอมรับและสนับสนุนคนในชุมชน ประการที่เก้า มีความขัดแย้งภายในชุมชนน้อยมาก

ABSTRACT

With the state as a power from without coming into contact with local communities, especially as the state adopted capitalism as its prevailing economic tenet for national development and made this influence felt in the form of National Economic and Social Development Plans from the year 1961 A.D., local communities were adversely affected greatly. Their social forces were rapidly eroded. During the Fifth-Seventh Plans, their community-strength structure was ravaged almost completely. The viability of any particular community under such circumstances is, therefore, of interest and worth studying as to its original “capital” or the presence of any newly developed force to sustain the community up to a certain point. The *Praekha* community is one such community.

This research study was entitled *Power Base and Community Power Utilization: Ban Praekha Community, Khuan Khanun District, Pattalung Province*. The issues studied were how a strong community evolved, how its power was derived, and how it managed its existence as community. The study also sought to show whether the power that made for the existence of the strong community truly belonged to the community. This was the research procedure: the researcher initially participated in community activities to study a wide range of data as well as survey data sources, used the data to formulate research problems, surveyed data in the community and areas related to the research problems to form a research outline for fieldwork operations; field data collection was carried out in several ways, e.g., group interview, individual interview in natural setting, observation of the people’s participation in community activities, and participation in community affairs; additional data were obtained from documents for in-depth study; all the data were compiled and a research report made by means of analytical description.

The following findings obtain. The Praekha community’s history dated back about 300 years. It had been strong from the outset: its people in the past lived simply in a self-reliant agricultural society with its own production, consumption, and exchange of goods, and with only few life-sustaining items imported from outside; socially, the people lived interdependently and were but loosely organized, principally through kinship relations. The entry of the state power in the management of the community through the application of the National Economic and Social Plans from the year 1961 A.D. brought changes in the production, consumption, and exchange. The production was accelerated to yield a greater volume, causing the community to change.

This change was clearly visible especially during the Fifth-Seventh Plans. But because the community's economic foundation of agricultural society still persisted, the economic collapse of the country and the region toward the end of the Seventh Plan did not affect the Praekha community in any serious way. Added to this was the fact that the leaders of the community were able to adapt and apply their local culture and wisdom to advantage, and knew how to manage their resources appropriately. Therefore, the community still stood strong and enjoyed the power of secure existence, in spite of the fact that it had its wobbly moments from the impact of the external industrial trend during the Fifth-Seventh Plans. Nevertheless, the community had yet to ward off the capitalistic current that was laying siege on the wake of globalization.

After data analysis, it was found that nine factors gave rise to the strength and power utilization of the Praekha community: **first**, its leaders were strong; **second**, women had a high profile in the community; **third**, the community was endowed with a good system of group organization, administration, and management; **fourth**, traditional local culture and wisdom were adapted and applied to good use; **fifth**, capitals were amassed within the community as well as from outside; **sixth**, there existed a process of participatory development to a rather high degree; **seventh**, the community enjoyed a strong traditional culture; **eighth**, community members were properly recognized and supported; and **ninth**, very little internal conflict existed.

จ
สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstrac	ค
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ข
บทที่ 1 บทนำ :	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ระเบียบวิธีวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 การศึกษาวรรณกรรม	6
การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน	6
การศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับระบบและโครงสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	8
บทที่ 3 อำนาจและการใช้อำนาจของชุมชน	13
สังคมบรรพกาล	13
โครงสร้างของชุมชนและความเข้มแข็ง	14
ความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ	16
การเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน	20
การผลิตและการบริโภคการแลกเปลี่ยนสินค้า	23
ผู้นำ บทบาทของผู้นำและบทบาทสตรี	26
การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง	33
การระดมทุน	56
การแทรกแซงของรัฐ	59

เรื่อง	หน้า
บทที่ 4 ที่เห็นและเป็นอยู่	72
การต่อสู้ให้ได้มาซึ่งอำนาจ	72
การเติบโตจากภายใน	76
การไม่อ่อนข้อต่ออำนาจภายนอก	77
ความสุขที่แท้จริงยังคงมีอยู่	79
อภิปรายผล	82
ข้อเสนอแนะ	83
บรรณานุกรม	84
บุคลากร	87

ช
สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครองและโครงสร้างต่าง ๆ ของชุมชนแพรงหา	19
2	มหาวิทยาลัยชาวบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน	22
3	อนุสาวรีย์ของคล้าย แพรงหา ในบริเวณวัดควนแพรงหา	26
4	บุญเฮื้อ สุภาพรเหมินทร์ ผู้นำสตรีพิทลุง	28
5	ซอผกา ทองสง ผู้นำสตรีสมุนไพรเมื่อนำสมาชิกไปดูงานกลุ่มครูชบ ยอดแก้ว	28
6	พระครูวิจิตรปัญญาทร ผู้นำทางปัญญาของชุมชน	29
7	เกริกพล สุภาพรเหมินทร์ แกนนำคนสำคัญของโรงเรียนปัญญาวุด	29
8	พันธ์ บุญมาก ในบทบาทของวิทยากรอบรมเรื่องแพทย์แผนไทย	30
9	กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรงหา	33
10	กลุ่มดีเหล็กบ้านเกาะสัก	33
11	พระและฆราวาสที่สนใจเข้าร่วมประชุมแพทย์แผนไทย ณ ที่ทำการสมาคมฯ	36
12	บ้านหมอเจริญ ขวัญกลับ สมาชิกของสมาคมแพทย์แผนไทยฯ มีสมุนไพร ปลูกคร่อมอยู่รอบบ้าน	36
13	หมูขี้พร้าว	38
14	การเกษตรแบบผสมผสาน	41
15	แปลงนาปลอดสารเคมีของโรงเรียนปัญญาวุด	41
16	ประเพณีลากพระของแพรงหาให้ชุมชนที่ไม่ใช้ล้อ ปัจจุบันมีแห่งเดียวในภาคใต้	48
17	นักเรียนและชาวบ้านร่วมประเพณีลากพระของชุมชน	48
18	การสระหัวคนแก่ หรือการรดน้ำขอพร ในเทศกาลวันสงกรานต์ "วันว่าง"	49
19	การหามเร็น	51
20	ปั้มน้ำมันและคลังสินค้าของสหกรณ์เกษตรพนมวังค์ ซึ่งตั้งอยู่ริมถนน	57
21	ปั้มน้ำมัน "บริษัทคนจน" ของกลุ่มออมทรัพย์บ้านแพรงหา	57
22	ศาลาลักสิบ ถูกย้ายไปอยู่อีกที่และกำลังสูญเสียบทบาทที่เคยเป็น	60
23	สายดมส์ ซึ่งเป็นทั้งรั้ว และมีไม้ใช้ประโยชน์ทุกชนิด	62
24	ป้าย บอกเรื่องราวนอกจากชื่อชุมชน	68
25	ปั้มน้ำมัน "บริษัทคนจน"	73
26	นักเรียน โรงเรียนปัญญาวุดอบรมสมุนไพร	73
27	นักเรียนแสดงทอล์คโชว์หน้าตະလွ	73
28	การประชุมเพื่อจัดตั้งโรงเรียนปัญญาวุด เมื่อ พ.ศ. 2525	76

ภาพที่		หน้า
29	ผู้นำด้านแพทย์แผนไทยของจังหวัดพัทลุง	78
30	คำขวัญวันแข่งขันโพนพรก	78
31	เบลีง คงหนูกับลูกกลมดอกเล็กที่เก็บมาจากปีก่อน	81

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นักทฤษฎีสำนวนาธิปไตย เสนอว่า หากสังคมเป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่ปราศจากรัฐ และการบังคับ จะเป็นสังคมที่สันติสุขเพราะจะเป็นสังคมที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันสูง *ปีเตอร์โครโปกิน* (Peter Kropotkin, 1847-1921 อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2541,5) ได้เสนอ การค้นพบจากการศึกษาชีวิต ของสัตว์ต่างๆ ในไซบีเรีย เรียกว่า การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutualaid) เป็นความจริงพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต เกิดขึ้นโดยปราศจากการบังคับ สังคมอยู่ได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอยู่เป็นสังคมเป็นธรรมชาติพื้นฐาน ของมนุษย์ ส่วนรัฐเป็นสถาบันที่เป็นสร้างขึ้นภายหลัง สิ่งที่รวมมนุษย์ให้อยู่เป็นสังคมได้ มิใช่การ จำกัดบังคับ แต่คือการช่วยเหลือตอบแทนกันและมีมิตรภาพ การแลกเปลี่ยนโดยสมัครใจอันเป็น ประโยชน์แก่ทุกฝ่ายนั้นมิได้จำกัดอยู่เฉพาะสถาบันเศรษฐกิจแต่พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นในสถาบัน สังคมทุกชนิด เกิดจากความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ หวังดีต่อผู้อื่น ด้วยการแลกเปลี่ยนและการ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจจะทำให้มนุษย์มีทั้งเสรีภาพที่สมบูรณ์และความมั่นคง

ทฤษฎีอนาธิปไตยนิยมเกิดจากประสบการณ์การจัดองค์การสังคมแบบชุมชนหมู่บ้าน ทั้งในยุโรปและเอเชีย แต่ในยุโรป ความสำคัญขององค์การชุมชนบางครั้งถูกบังคับด้วยระบบทุน นิยม ส่วนแนวคิดนาธิปไตยที่ปรากฏในเอเชียสะท้อนเห็นได้ชัดในความคิดของมหาตมะคานธี

ทฤษฎีสำนวนองค์การการผลิต เป็นอีกทฤษฎีที่มีความคล้ายกับทฤษฎีอนาธิปไตย โดยให้ความสำคัญและพยายามพิสูจน์การดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพของเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้ง ชี้ถึงปัจจัยที่ควรส่งเสริมเพื่อปกป้องรักษาและพัฒนาสถาบันชุมชนและวิถีเศรษฐกิจชาวนา นัก ทฤษฎีสำนวนองค์การผลิตชาวรัสเซียคือ *เอ วี ชายานอฟ* (Alerander Vasil 'eulich Chayahov 1888-1939 อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2541,3) สรุปว่าการผลิตของเศรษฐกิจชาวนา ซึ่งมีพื้น ฐานอยู่ที่การใช้แรงงานในครอบครัว ไม่ใช่แรงงานรับจ้าง จุดหมายของเศรษฐกิจครอบครัวคือการ ประกันการบริโภค ไม่ใช่กำไร จึงอยู่ภายใต้กฎเศรษฐกิจที่ต่างจากทุนนิยม จากการศึกษาสังคม ของรัสเซียก่อนการปฏิบัติ พบว่าเศรษฐกิจครอบครัวชาวนามีเสถียรภาพ สามารถดำรงอยู่ได้

ทั้งทฤษฎีอนาธิปไตยและทฤษฎีสำนวนองค์การการผลิตเชื่อว่าเศรษฐกิจชาวนาที่จัด องค์การแบบครอบครัวและชุมชน เป็นรูปแบบของสังคมและเศรษฐกิจอันพึงปรารถนา พึ่งตนเองได้

ดำรงอยู่ได้ มีเสถียรภาพ มีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาได้ ให้เสถียรภาพแก่นุชนัย มีความชอบธรรม ไม่ทุจริตผู้ใด

ชุมชนในภาคใต้ของประเทศไทยส่วนใหญ่เคยมีความเป็นตัวของตัวเอง มีเอกลักษณ์ มีความเข้มแข็ง มีอำนาจในการตั้งอยู่และการดำเนินอยู่ของความเป็นชุมชน ระบบสังคม เศรษฐกิจของชุมชนอยู่ได้ด้วยอำนาจของชุมชนเอง และชุมชนอื่น ๆ รอบข้าง ทางด้าน เกษตรกรรมจะมีการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นให้เหมาะสมและเพียงพอ และทางด้านเศรษฐกิจ จะมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในระบบตลาดนัด แต่ก็เป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนเอง ชุมชนเกือบจะไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก หรือพึ่งพาแต่เพียงเล็กน้อย เป็นสังคมเกษตรกรรมที่ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร การผลิตทำเพื่อยังชีพ ที่เหลือก็มีซื้อขายและ แลกเปลี่ยนกันเพียงเล็กน้อย (คำนวณ นวลสนอง 2541,89) ความเข้มแข็ง มีอำนาจ การตั้งอยู่ และดำเนินความเป็นชุมชน จึงไม่ต่างจากสังคมรัสเซียก่อนการปฏิวัติมากนักโดยเฉพาะชุมชนชายแดนอย่าง “แพรกฮา” ที่อำนาจรัฐเข้าไปได้น้อยมาก การเมืองการปกครองถึงแม้จะมีกำนันผู้ใหญ่บ้าน ขึ้นมาภายหลังแต่ ผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้มักถูกยกย่องมาจาก “คนใหญ่” หรือ “นักเลง” ในท้องถิ่นนั่นเอง (สัมภาษณ์ขึ้น ชูด้วง : 11 มิ.ย 43)

เมื่อระบบทุนแบบตะวันตกแพร่ถึงชุมชนโดยผ่านเข้ามาทางอำนาจรัฐในรูปแบบของ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ.2504 ผลกระทบเริ่มเกิดขึ้นกับชุมชนมากมาย การกำหนดแผนเศรษฐกิจแบบตะวันตก มีผลกระทบไปถึงความเป็นอยู่ในสังคมอย่างใหญ่หลวง พลังทางสังคมถูกบ่อนเซาะลงอย่างรวดเร็ว การช่วยเหลือตอบแทนกัน ความเอื้ออาทรต่อกันเริ่ม ถูกบั่นทอนให้เหลือน้อยลง ผู้คนมุ่งทำการผลิตเพื่อการซื้อขายในระบบทุนมากขึ้น มองเห็นเงิน สำคัญกว่าผู้คน ความรักความอบอุ่นเจือจางลง จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-7 โครงสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนถูกทะลวงทำลายลงอย่างเกือบจะสิ้นเชิง การทรงตัว อยู่ได้ของชุมชนใดชุมชนหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าชุมชนนั้นมี “ทุน” อะไรที่ติดตัวมาแต่เดิม หรือเกิดพลังอะไรขึ้นมาจึงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอยู่ได้ในระดับหนึ่ง

ชุมชนแพรกฮาเป็นชุมชนหนึ่งที่ยังคงยืนอยู่ได้ แม้จะไม่มั่นคงแข็งแรงจนพอจะเชื่อมั่น ได้ว่ายั่งยืน แต่ในท่ามกลางซากปรักหักพังของสังคมชนบททั่วประเทศ ชุมชนแพรกหายังคงทรง ตัวอยู่ได้ การศึกษาความเข้มแข็งและการใช้อำนาจของชุมชนของชุมชนแพรกฮา จึงน่าจะเป็น แบบในการทำความเข้าใจชุมชนอื่นๆ ที่ถูกทำลายลงแล้ว การศึกษาความเข้มแข็งและการใช้อำนาจชุมชนแพรกหาจึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในยุคที่ชุมชนเข้มแข็งกำลังหายากขึ้นทุกทีในปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาปัญหาดังกล่าว

2.วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนในประเด็นความเข้มแข็งของชุมชนและการใช้อำนาจชุมชนในอดีตของชุมชนแพรอกา

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบและผลของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชุมชนกับรัฐ กรณีชุมชนแพรอกา

2.3 เพื่อรับทราบข้อพิสูจน์ว่าอำนาจชุมชนควรเป็นของชุมชนหรือไม่ / อย่างไรจากความจริงของชุมชนแพรอกา

2.4 เพื่อนำผลจากศึกษาไปเป็นส่วนหนึ่งในการปรับใช้ในการคืนอำนาจให้ชุมชนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาและวัฒนธรรม

3.ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะใช้วิธีเก็บข้อมูลหลายลักษณะเช่นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ โดยใช้วิธีศึกษาจากสภาพทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และการเจาะลึกปัญหาโดยการสัมภาษณ์หลากหลายแบบตามธรรมชาติของประเด็นเนื้อหาที่ต้องการทราบ การสังเกตและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนต่างโอกาสต่างๆ

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะจำกัดขอบเขตพื้นที่การศึกษา เฉพาะในชุมชนแพรอกา และชุมชนใกล้เคียง โดยไม่คำนึงถึงท้องที่การปกครองในปัจจุบัน โดยจะศึกษาจากความสัมพันธ์ของชุมชนแพรอกาและชุมชนใกล้เคียงในอดีต ที่อาจเกี่ยวข้องถึงชุมชนควนขนุน ชุมชนปากคลอง ชุมชนคอกวัว ชุมชนปรางหมู่ ชุมชนม่วงลูกดำ ชุมชนนาท่อม ชุมชนเกาะยาง เป็นต้น โดยจะศึกษาเจาะลึกเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแพรอกา เพื่อพิสูจน์ข้อสมมติฐานที่ตั้งไว้ในประเด็นศึกษา ในตอนท้ายจะศึกษาถึงสภาพปัจจุบันของชุมชนแพรอกา

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษามีประเด็นสำคัญ ดังนี้

4.2.1 ระบบและโครงสร้างทางอำนาจความเข้มแข็งของชุมชน

- การผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้า
- ความสัมพันธ์ภายในและความสัมพันธ์กับรัฐ
- การเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน
- ผู้นำ บทบาทของผู้นำ บทบาทของผู้หญิงในการเป็นผู้นำ

- การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง
- การระดมทุนภายในและภายนอกชุมชน

4.2.2 อำนาจและการใช้อำนาจของชุมชนที่เกิดจากผลกระทบของ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

- ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ
- ผลกระทบด้านสังคม
- ผลกระทบด้านการเมือง

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

ชุมชน หมายถึงชุมชนตามแนวคิดของ Hillery และ Poplin, 1979/38 ซึ่งหมายรวมถึงชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit) คือเป็นชุมชนที่เป็นเครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of interaction) และชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยา (Community as a Psycho Cultural Unit) คือเป็นชุมชนโดยความผูกพันทางจิตวิทยาและทางวัฒนธรรม ดังนั้น ชุมชนแพรวหาจึงไม่ได้จำกัดเฉพาะตำบลแพรวหาเท่านั้น ยังหมายถึงชุมชนรอบข้างที่มีความสัมพันธ์ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตวิทยาอีกด้วย

อำนาจ หมายถึง ความสามารถ ขีดความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยอิสระ การใช้อำนาจของชุมชนหมายถึงการดำเนินกิจกรรมใดๆ ของชุมชนที่กระทำโดยชุมชนหรือปัจจัยภายในของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ความสามารถในการดำรงอยู่ได้ การทำกิจกรรมโดยใช้ขีดความสามารถของชุมชน

การศึกษาชุมชน หมายถึง การทำความเข้าใจข้อมูลด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองของชุมชน มีการเรียนรู้อย่างไร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีอะไรเกิดขึ้นในชุมชนบ้าง ผู้คนในชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่อย่างไร มีศักยภาพในชุมชนด้านใดบ้าง ผู้นำ กลุ่ม หรือการรวมตัว มีความเข้มแข็งหรือไม่ เพียงใด เพื่อให้สามารถประเมินศักยภาพด้านต่างๆ ของชุมชนได้

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

6.1 ได้องค์ความรู้เฉพาะด้านชุมชนและพลวัตวัฒนธรรมของชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับชุมชนต่อไป

6.2 ได้งานวิจัยที่สะท้อนให้เห็นโครงสร้างและพลวัตของสังคม วัฒนธรรมในระดับจุลภาค ที่สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นชนบทได้

6.3 ได้พัฒนานักวิจัย เพื่อยกระดับผลงานวิจัย และยกระดับความสามารถของนักวิจัยในท้องถิ่นให้เพิ่มขึ้น

บทที่ 2

การศึกษาวรรณกรรม

1. การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

มีผู้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ซึ่งถ้าแปลจากภาษาอังกฤษจะมีความหมายกว้างขวางพอสมควรเพราะมีคำที่เกี่ยวข้องอยู่มาก เช่น

Communal = ของชุมชน, เพื่อชุมชน

Common = ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย

Commune = ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

ดังนั้นความหมายของชุมชนจึงอาจจะเป็นในลักษณะกายภาพก็ได้ จิตวิทยาาก็ได้ ปรากฏก็ได้ ชุมชนไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในความหมายเป็นอาณาบริเวณ หรือที่มีอาณาเขตแน่นอนเท่านั้น

อย่างไรก็ตามคำว่า “ชุมชน” อาจสรุปความหมายที่มีความหลากหลายได้ดังนี้

1. พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (1994,P.233 อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียร 2543,26) ให้ความหมายชุมชนว่า “หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกและความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลการเป็นอยู่ร่วมกัน

2. “Mark S. Homan (1994 P.82 อ้างถึง ในเล่มเดิม ,26) ให้ความหมายของชุมชนว่า “คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายกัน คุณลักษณะเหล่านี้ มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน”

3. Baker Brownell (1950,P195 อ้างถึงในเล่มเดิม, 27) ให้ความหมายชุมชนไว้หลายประการ ซึ่งสรุปได้ว่า “ชุมชนคือ การกระทำที่เปี่ยมไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่คนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม”

4. ประเวศ วะสี ให้ความหมายของชุมชนว่า “ความเป็นชุมชนอาจหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่ง ทำได้ก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร หรือรวมกลุ่มกัน มีความเชื่ออาหารต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จด้วยวัตถุประสงค์ร่วมกัน”

5. พระธรรมปิฎก (2539,77-82) ให้ความหมายของชุมชนโดยเปรียบเทียบกับคำบาลี คือคำว่า “สังฆะ” ซึ่งสรุปได้ว่า “สังฆะ” คือชุมชนแห่งกัลยาณมิตร คือการที่บุคคลมาอยู่ด้วยกันเริ่มตั้งแต่ผู้นำ (พระศาสดา) เป็นกัลยาณมิตร คือ ผู้นำจะช่วยเกื้อหนุนผู้อื่นในการพัฒนาชีวิตได้ดี ให้เป็นชีวิตที่มีความเจริญงอกงาม และผู้ที่มาอยู่ด้วย (พระภิกษุ) ก็มาช่วยกัน เอื้อแต่ละบุคคลได้ประโยชน์จากสังฆะ หรือชุมชนแต่ละบุคคลนั้นก็ต้องเป็นส่วนประกอบหรือส่วนร่วมที่ดีเพื่อช่วยเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังฆะ หรือชุมชนด้วยเช่นกัน”

6. สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525,266...27) ให้ความหมายว่า “ชุมชนหมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และมวลสมาชิกสามารถมีความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

7. กาญจนา แก้วเทพ (2525,น.14....28) กล่าวถึงชุมชนว่า “ชุมชนหมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตของบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีความเป็นอยู่โดยใช้ชีวิตร่วมกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมีฐานะและอาชีพที่ใกล้เคียงกัน มีลักษณะการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน และระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีการดำรงรักษาคุณค่า และมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย”

ทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าวจะเห็นได้ว่า “ชุมชน” มีความหมายที่หลากหลายซึ่ง ปาริชาติ วลัยเสถียร ได้นำเสนอข้อสรุปแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนว่า แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญคือ

1. แนวคิดทางสังคมวิทยา (Sociological perspective)
2. แนวคิดทางมนุษยนิยม (Humanistic perspective)
3. แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม (Civil Society)
4. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่ (Virtual community)

ในแนวคิดทางสังคมวิทยา George Hillery ได้สรุปลักษณะร่วมว่า ชุมชนประกอบด้วย

5. อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ (Geographical area teritorial)
6. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction Socialogical)
7. มีความผูกพัน (common ties-psycho cultural)

ในขณะที่ Poplin ได้กล่าวถึงชุมชนใน 3 ลักษณะคือ

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a teritorialunit)

8. ชุมชนในฐานะหน่วยขององค์กรทางสังคม (Community as a unit of Social Organization)

9. ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as a Psycho cultural unit)

ในแนวคิดมนุษยนิยม บางคนบอกว่าเป็นแนวคิด Utopia นักคิดในแนวนี้คือ Robert Nisbet และ Baker Brownell ซึ่งมีความคิดว่าชุมชนต้องก่อเกิดมิตรภาพ ความเชื่ออาทร ความมั่นคง และความผูกพัน

แนวคิดประชาสังคม ปฏิเสธรัฐขนาดใหญ่ซึ่งมีบทบาท อำนาจหน้าที่มากมายและทำการแทนสังคมในทุกเรื่อง ต้องการให้ปัจเจกชนมารวมตัวกันเป็นกลุ่มกัน เน้นการรวมตัวของคนใกล้ชิด มีลักษณะส่วนบุคคลสูงเป็นกลุ่มก้อน แนวคิดชุมชนในรูปแบบใหม่ เน้นที่จิตสำนึกร่วม (Consciousness) หลักการ (Principle) และจุดมุ่งหมาย (Purpose)

สรุปได้ว่า ชุมชนหมายถึงชุมชนในฐานะทางภูมิศาสตร์ (Community as a territorial unit) คือชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ชุมชนในฐานะทางสังคม (Community as a Social System Unit) คือเป็นชุมชนที่เป็นเครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of interaction) และชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยา (Community as a psycho cultural Unit) คือ เป็นชุมชนโดยความผูกพันทางจิตวิทยาและทางสังคม

2. การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบและโครงสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (2541, น.10) ได้ให้ความเห็นว่า กลุ่มความคิด Narodnik ในรัสเซียมีอิทธิพลต่อนักคิดในสำนักองค์การการผลิต และเห็นว่าเศรษฐกิจชุมชนชาวนาคือเศรษฐกิจของชาติ โดยเฉพาะนักเศรษฐกิจครอบครัวแบบชาวรัสเซียคือตามเข้มแข็งของชาติ

ประเวศ วะสี (2540 , 33 – 37) ให้ความเห็นว่าเศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจชุมชน มีความคล้ายคลึงกัน เศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่เป็นเศรษฐกิจแบบกล่มกลืน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อย่างบูรณาการ

พิชาย รัตนดิลล ญ ภูเก็ต (2541 , อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียร 246 – 247) สรุปในการศึกษาโครงสร้างอำนาจและชนชั้นนำในชนบทไทย โดยศึกษาของหมู่บ้านดั้งเดิมและหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลงว่า

หมู่บ้านดั้งเดิม โครงสร้างอำนาจในองค์กรมีลักษณะที่เกิดจากการประสานของ โครงสร้างอำนาจแบบเครือญาติ แบบอุปถัมภ์ และเผด็จฝ่าย โดยมีลักษณะพลวัตที่เริ่มจากโครงสร้างอำนาจแบบเครือญาติ ซึ่งมีการกระจายอำนาจ ของหัวหน้ากลุ่มตระกูลต่างๆในชุมชนนั้นเริ่ม ผันแปรสู่ลักษณะอำนาจเชิงอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการกับชาวบ้าน ได้มีการก่อรูปความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการกับชาวบ้าน อีกทั้งเมื่อเงินตราเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับชาวบ้านก่อรูปในเชิงอุปถัมภ์ขึ้นมาภายใต้การชูดริ่นจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ความสัมพันธ์ในหมู่บ้านมิได้มีความเป็นเนื้อเดียวกันอย่างที่เข้าใจในอดีต ในทางตรงกันข้ามกลับมีการแก่งแย่งและชิงสิ่งที่มีค่าในหมู่บ้าน และทำให้เกิดการก่อกันเป็นกลุ่มเป็นเผด็จฝ่ายภายในหมู่บ้านขึ้นมา

กรณีหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลง โครงสร้างอำนาจมีลักษณะปะทะประสานระหว่างโครงสร้างแบบอุปถัมภ์ แบบชนชั้นและเผด็จฝ่ายโดยพลวัตของโครงสร้างอำนาจ เริ่มต้นจากโครงสร้างอำนาจแบบอุปถัมภ์ได้รับอิทธิพลลงเหลือจากระบบศักดินา ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องในหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับข้าราชการด้วยเมื่ออำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซง

ความผันแปรในโครงสร้างอำนาจหมู่บ้านมีมากขึ้น เมื่อนำตนเองไปผูกติดกับตลาดโลก ลักษณะความสัมพันธ์ทางชนชั้นเริ่มเด่นชัดมี 2 ลักษณะผสมกันอยู่ ประการแรก เป็นลักษณะทางชนชั้นที่รับเอาระบบศักดินามาสวม ประการที่สอง มีลักษณะชนชั้นที่เป็นแบบทุนนิยม ทำให้หมู่บ้านเกิดการแตกแยกและแบ่งเป็นเผด็จฝ่าย ซึ่งต่างก็พยายามจะชิงชิงการนำในที และความขัดแย้งเกิดขึ้นอยู่เสมอเมื่อมีประเด็นต่างๆที่เป็นผลประโยชน์เข้ามากระทบ

สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ (2543 , 26.6 – 11) ได้เสนอตัวชี้วัดความเข้มแข็งหาชุมชนดังนี้

1. โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการเป็นประชาคมประกอบด้วย การมีกลุ่มองค์กรจำนวนคน สถานที่ การพบปะ ประเด็นการพูดคุย ความใกล้ชิด และการสื่อสารมีมากน้อยเพียงใด

2.กระบวนการตัดสินใจและเรียนรู้ของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนและหาข้อสรุปในการแก้ปัญหาอย่างไร

3. ภาวะผู้นำมีจำนวนมากน้อยเพียงใด กระจายตัวหรือไม่ ผู้นำมีความสัมพันธ์กับสมาชิกหรือไม่ และคุณสมบัติในการติดตามปัญหา การเรียนรู้กว้างไกลหรือไม่

4. กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในการให้ความสำคัญกับการชักจูงคน การพัฒนาศักยภาพของสมาชิกโดยการเน้นกลุ่มในการแสดงพลังอำนาจและพลังต่อการเปลี่ยนแปลงความรับผิดชอบร่วมกัน

5. บทบาทของผู้หญิงในการเป็นผู้นำ

6. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในฐานะเป็นศูนย์กลางในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะมีทรัพยากรหลายอย่าง เช่น คน ทุน วัสดุ อุปกรณ์และอำนาจหน้าที่

7. การประยุกต์ใช้ข้อมูลในการเสริมสร้างความแข็งแรง ซึ่งเป็นการมองเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างในแต่ละพื้นที่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็ง

8. การบริหารจัดการและกฎระเบียบ ทั้งนี้เอื้อประโยชน์และเป็นอุปสรรคในการทำงาน เช่นการบริหารบุคคล กลุ่ม โครงการ การเงิน การบัญชี การตรวจสอบ การบันทึกการประชุม การวางแผนแบบมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่ต้องพัฒนาภายใต้สภาวะความรู้และความสามารถของชุมชนในการประยุกต์เข้ากับหลักวิชาการสากล

9. การระดมทุนภายในและภายนอกชุมชน กิจกรรมการแก้ไขปัญหาที่เป็นจริงในชุมชนนั้น ถึงแม้ว่าได้มีการเสนอแนวคิดหรือหลักการที่ดี แต่ขาดทุนในการดำเนินการก็ไม่สามารถบรรลุผลได้ ดังนั้นชุมชนจึงต้องพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจโดยการระดมทุนทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ต้องรักษาคัดค้านของชุมชนและมีความเป็นอิสระในการทำงานของชุมชน

10. การจัดการและกลวิธีที่เอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นการใช้นโยบายแบบรวมศูนย์อำนาจจากส่วนท้องถิ่น หรือการกระจายอำนาจให้ชุมชนเป็นผู้จัดการ ซึ่งมีผลแตกต่างต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยิ่ง

11. การจัดการความเข้มแข็งภายในชุมชน และชุมชนกับสังคมภายนอก ซึ่งมีใช้กระบวนการแบบดั้งเดิม โดยใช้วัฒนธรรมชุมชนและสันติวิธีอย่างไรที่สามารถทำให้ลดความขัดแย้ง และทำให้เกิดความสามัคคีอันจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

12. กระบวนการในการพัฒนาโดยศึกษาชุมชน มีกระบวนการ และเครื่องมือในการทำงานอย่างไรที่จะก่อให้เกิดกิจกรรมพัฒนาประสบผลสำเร็จ ซึ่งข้อมูลที่สำคัญคือ กระบวนการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมของคนหลากหลายกลุ่มในตำบล

อุทัย ดุลยเกษม และเอนก นาคะบุตร (2541,158 -173) ได้นำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ เงื่อนไข ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนไว้สรุปได้ว่า

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวนราบ นั้นหมายถึง สัมพันธภาพทางอำนาจในชุมชนเท่าเทียมกันอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกันนัก ซึ่งปัจจัยดังกล่าว เกี่ยวโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนเป็นสำคัญ การแทรกแซงโดยรัฐในโครงสร้างแนวดิ่ง ส่งผลให้เกิดการปรับตัวทางโครงสร้างในชุมชนไปสู่แนวดิ่ง ดังเช่น ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเกิดขึ้นจากผู้อุปถัมภ์มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรของรัฐมากกว่า

2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การตลาด การสะสมและกระจายส่วนเกิน เงื่อนไขสำคัญ คือ ชุมชนมีสิทธิอำนาจในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรของตนเองหรือไม่ เพียงใด ซึ่งในภาวะปัจจุบันภายใต้กระบวนการค้นคว้าวิจัยและพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมได้ทำลายระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชนจำนวนมาก ทำให้เศรษฐกิจชุมชนต้องพึ่งพิงกลไกตลาด อันเป็นเงื่อนไขของความอ่อนแอ และการล่มสลายของชุมชน

3. ค่านิยมจากศาสนาธรรม หรืออุดมการณ์ในการใช้ชีวิต ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าสังคมชนบทไม่ว่าจะนับถือผี หรือศาสนาอื่น ล้วนเน้นเรื่องความสันโดษ สมถะ และการเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติในฐานะเป็นจิตวิญญาณ แต่อุดมการณ์ดังกล่าว ถูกกระทบรุนแรงโดยกระแสบริโภคนิยม และสินค้านิยมในลัทธิทุนนิยมเสรี

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิม เงื่อนไขสำคัญ คือ ชุมชนสามารถกำหนดกระบวนการเรียนรู้ของตนเองได้ และเป็นการศึกษาที่ไม่แยกออกไปจากชีวิตทางสังคมของชุมชน แต่ระบบการศึกษาของรัฐที่ผ่านมานอกจากจะแยกศึกษาออกจากชีวิตแล้ว ยังเก็บกด ปิดกั้น ภูมิปัญญาของชุมชน ส่งผลให้เกิดความอ่อนแอของชุมชน

5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนเกิดขึ้นได้หลายเงื่อนไข เช่น จากการประพฤติปฏิบัติตนตามศีลธรรมของชุมชน หรือการเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชุมชน หรือการเป็นผู้ทรงความรู้ในด้านต่าง ๆ ปัญหาที่ผ่านมาก็คือ กลไกของรัฐ ได้จัดตั้งผู้นำทางการ ให้เป็นตัวแทนของรัฐ โดยไม่ได้สนับสนุนผู้นำตามธรรมชาติที่มีอยู่ อันทำให้บางครั้งเกิดความขัดแย้งในชุมชน

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น รูปธรรมได้แก่การช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชน ซึ่งสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง โดยมีกฎเกณฑ์ แบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ซึ่งชุมชนที่มีความแน่นแฟ้น จะสามารถมีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาได้อย่างดี

7. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นสถานที่พบปะของชุมชน หรือกระบวนการถ่ายทอดและเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ผ่านสื่อพื้นบ้านในรูปแบบต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้อย่างรวดเร็วทันสถานการณ์

โดยสรุปแล้วความเข้มแข็งของชุมชนไทยขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจทั้งเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจโลก ถ้าชุมชนสามารถจัดการให้พึ่งพาตนเองได้ชุมชนก็จะมีคามเข้มแข็ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การเข้ามาแทรกแซงของรัฐด้วย

บทที่ 3 อำนาจและการใช้อำนาจของชุมชน

1. สังคมบรรพกาล

1.1 ชุมชนแพรกหาเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ระหว่างอำเภอเมืองพัทลุง กับ อำเภอควนขนุน จากศาลากลางจังหวัดพัทลุงถึงที่ทำการ อบต. แพรกหา มีระยะทาง 11 กิโลเมตร และระยะทางจากที่ว่าการอำเภอควนขนุน ถึงที่ทำการ อบต. แพรกหา รวม 13 กิโลเมตร ชุมชนแพรกหา มีเนื้อที่ติดต่อกับหลายท้องที่ คือ ทิศใต้ติดกับอำเภอเมืองพัทลุง ทิศตะวันตกติดกับอำเภอศรีบรรพต และกึ่งอำเภอศรีนครินทร์ ที่ตั้งหมู่บ้านแพรกหา ถ้ามองนับท้องที่ทางอาณาเขตแล้วชุมชนแพรกหา จึงเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของทั้งอำเภอเมืองพัทลุง อำเภอควนขนุน อำเภอศรีบรรพตและกึ่งอำเภอศรีนครินทร์

จากรายชื่อวัดในจังหวัดพัทลุง ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูประจักษ์บริหารคุณ (2536,40-47) พบว่ามีวัดที่อยู่ในบริเวณชุมชนแพรกหามายาวนานหลายวัด ที่สำคัญ ได้แก่

วัดปรางหมูใน	พ.ศ.ที่สร้าง	2194
วัดปรางหมูนอก	พ.ศ.ที่สร้าง	2201
วัดป่าวิไลย์	พ.ศ.ที่สร้าง	2225
วัดควนแพรกหา	พ.ศ.ที่สร้าง	2227
วัดถ้ำ	พ.ศ.ที่สร้าง	2250
วัดเขาป่าแจ้	พ.ศ.ที่สร้าง	2340
วัดควนปริง	พ.ศ.ที่สร้าง	2413
วัดทุ่งชิงหิ้ง	พ.ศ.ที่สร้าง	2475

ข้อมูลดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนแพรกหาเป็นชุมชนที่มีความเป็นมายาวนาน อย่างน้อยที่สุดก็ก่อน ปีพ.ศ. 2225 – 2227 ปีที่สร้างวัด 2 วัด ใจกลางชุมชน คือวัดป่าวิไลย์ และวัดควนแพรกหา (ปัจจุบันวัดป่าวิไลย์ เป็นวัดร้างและใช้เป็นที่ตั้งโรงเรียนปัญญาวรุฑ ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบลแพรกหา)

1.2 ชื่อชุมชน จากคำบอกเล่าของนางสั่น กรดเต็ม (สัมภาษณ์ สั่น กรดเต็ม : 2543) สันนิษฐานว่า คำว่า “แพรกหา” มาจากคำว่า “แพรกหาย” เนื่องจากคลองเดิมแพรกหา ช่วงที่ผ่านใจกลางชุมชนจะเป็นคลองคด ในตอนที่สร้างทำนบกั้นน้ำ จึงมีความจำเป็นต้องขุดคลองใหม่ ให้ตรงมาลงที่ทำนบ คลองสายเก่าที่มีอยู่เดิมจึงหายไป แต่ยังคงมีร่องรอยให้เห็นเป็น

กอสาคูอยู่ ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณตรงแพรงที่หายไปนั้นว่า “แพรงหาย” แล้วร่อนมาเป็น “แพรงหา” จนถึงปัจจุบัน

เพิ่ม ชูช่วย (สัมภาษณ์เพิ่ม ชูช่วย : 2543) เล่าว่า ในแง่พื้นที่การปกครองแต่เดิมแพรงหาขึ้นกับตำบลปรางหมื่นเหนือ หรือปรางหมื่น 2 ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น ตำบลพนมวังค์ และใน ปีพ.ศ. 2525 ก็แยกเป็นตำบลแพรงหา แต่ในความเป็นจริงชุมชนแพรงหาขึ้นกับบริเวณถึง 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองพัทลุง (บริเวณบ้านลาน บ้านธง) ถึงอำเภอศรีนครินทร์ (บริเวณบ้านทอน ชุมพู่, ทอนช้างทราย, หูบ อำเภอศรีบรรพต (บริเวณบ้านไสป่าสูง, หน้าเกาะ, ปายาง) และอำเภอควนขนุน (บ้านเขาพังอิฐ, หุ่นสามบาท, หุ่นข้า, หุ่นชิงหนิง, เขาโต๊ะบุญ, เขาป่าเจ้า, พังดาน, แพรงหา, ไสหยีตก, ไสหยีออก, ไนยาง, ไสขาม, ควนน้อย, ม่วงเตี้ย)

2. โครงสร้างของชุมชนและความเข้มแข็ง

โครงสร้างชุมชนแพรงหา อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ โครงสร้างตามระบบราชการ และโครงสร้างตามธรรมชาติ เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาจึงแยกศึกษาเป็น 2 ลักษณะ โดยเบื้องต้นจะศึกษาตามระบบราชการก่อน พบว่ามีรายละเอียดดังนี้

- ตำบลแพรงหา มี 8 หมู่บ้าน มีลักษณะความเข้มแข็งที่เป็นจุดเด่นของหมู่บ้านเป็นพิเศษคือ

หมู่ที่ 1 มีกำนันหลบ คงศรีทอง เป็นผู้ใหญ่บ้าน (พ.ศ.2543) หมู่บ้านนี้ก่อนหน้านี้นี้เคยมีกำนันมานิต มาแสงเป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยทั่วไปแล้วผู้นำจะเป็นนักเลงหรือ “คนใหญ่” เพราะพื้นที่เป็นทางผ่านของโจร มีเขตรอยต่อกับตำบลอื่น ทั้งตำบลปรางหมื่น ตำบลพนมวังค์ ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านนี้ถูกยิงเสียชีวิตมาแล้ว 3 คน คือ นายถัด เมืองแก้ว, นายดิษฐ์ ตรีพลอักษร และนายมานิต มาแสง ปัจจุบันหมู่ที่ 1 มีความสะดวกในการคมนาคมมากที่สุดและโครงสร้างทางด้านสาธารณูปโภคดีที่สุดใน เนื่องจากอยู่ติดกับถนนสายเอเชีย ดังนั้น โทรศัพท์ ประปา ไฟฟ้าและเส้นทางการคมนาคมจึงมีพร้อมมูล สามารถรองรับการลงทุนได้ดี จึงมีปั้มน้ำมัน มีธุรกิจร้านค้าและฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เกิดขึ้นในบริเวณนี้ แต่โดยทั่วไปชาวบ้านยังมีความเป็นอยู่แบบชนบททั่วไป มีการค้าขายบ้างก็เป็นเพียงค้าข้างทาง เช่น ร้านขายข้าวหลาม, ไก่ย่าง, ส้มตำ, ขนมพื้นบ้านต่าง ๆ และผลผลิตทางการเกษตร เช่น ถั่วต้ม, ข้าวโพดต้ม เป็นต้น ส่วนธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีในพื้นที่เป็นของนักลงทุนจากภายนอก

หมู่ที่ 2 เป็นหมู่บ้านที่เคยมีกำนันมาแล้วถึง 4 คน คือ ขวัญ นุ่นเกลี้ยง, คล้าย รอดทุ, แดง บุญเพชรแก้ว และอำนวย จันทรรัตน์ ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา, ทำสวน ปัจจุบันมีกลุ่มที่มีความเข้มแข็งคือกลุ่มออมทรัพย์แพรงหา ซึ่งมีธุรกิจปั้มน้ำมันและร้านค้าเป็น

ของตนเอง นอกจากนั้นยังมีกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรหา ซึ่งมีกิจกรรมที่เข้มแข็ง เด็บโตขยายออกไปถึง 4 อำเภอ กลุ่มโคเนื้อก็มีหมู่ที่ 2 เป็นแกนกลางในการดำเนินการ ที่ตั้งของสถานีอนามัยตำบลแพรหาที่อยู่ในหมู่บ้านนี้ ผู้นำธรรมชาติที่สำคัญคือเกริกพล - บุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์

หมู่ที่ 3 อยู่ติดกับหมู่ที่ 2 และมีกิจกรรมร่วมกันคือกลุ่มออมทรัพย์, กลุ่มโคเนื้อ, กลุ่มทอผ้าบ้านแพรหา นอกจากจากนั้นยังเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรอยู่กันหนาแน่นเป็นกลุ่มก้อน จึงทำกิจกรรมกันสะดวก และมีวัดควนแพรหา, โรงเรียนวัดควนแพรหา, ศูนย์เด็กเล็กบ้านแพรหา เป็นจุดรวมที่สามารถอำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ ราษฎรส่วนใหญ่ทำนา, ทำสวน และมีข้าราชการ, ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจอยู่จำนวนมาก รวมทั้งข้าราชการบำนาญ เช่น นายเพิ่ม ชูช่วย, นายลก วรศรี, นายเพียร ทองอินแก้ว ซึ่งมีผลต่อการดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้านไม่น้อย

หมู่ที่ 4 อยู่ติดกับตำบลพนมวังก และตำบลนาขยาด เป็นหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งน้อยที่สุด แม้จะมีวัดเขาป่าเจ้า, โรงเรียนวัดเขาป่าเจ้า แต่อัตราการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาของนักเรียนมีต่ำที่สุด รายได้ของราษฎรน้อยที่สุด เพราะส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียว อาจมีทำงานรับจ้างบ้างก็เป็นส่วนน้อย แต่วัฒนธรรมประเพณียังถูกทำลายน้อยที่สุด ทุนทางสังคมด้านนี้ของหมู่บ้านจึงมีความเข้มแข็งมาก

หมู่ที่ 5 เป็นหมู่บ้านที่อยู่ใจกลางตำบล เป็นที่ตั้งของโรงเรียนปัญญารุท ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบล เป็นที่ตั้งของที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ตั้งของสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญารุท) และเป็นหมู่บ้านเดียวที่สามารถประกาศเป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติดได้ ราษฎรส่วนใหญ่ทำนา ทำสวนและมีจำนวนมากที่รับราชการ และเป็นลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ มีโครงสร้างด้านสาธารณูปโภคค่อนข้างดี

หมู่ที่ 6 เป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง มีผู้นำที่มีความเข้มแข็งหัวก้าวหน้า เช่น ศิริวรรณ หนูพัฒน์, ล่อง แก้วเรือง ราษฎรมีฐานะค่อนข้างดี ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา, ทำสวน และรับราชการ

หมู่ที่ 7 เป็นอีกหมู่บ้านที่ไม่เข้มแข็งทางเศรษฐกิจ แต่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมสูง แม้พื้นที่จะอยู่ติดกับถนนเอเชีย แต่ความเจริญทางด้านสาธารณูปโภคยังมีน้อยมาก เนื่องจากเป็นหมู่บ้านใหม่ที่แยกตัวมาจากหมู่ที่ 1 จึงยังขาดผู้นำ การพัฒนาทางวัตถุจึงไม่ค่อยมี ราษฎรส่วนใหญ่ทำนาและรับจ้าง

หมู่ที่ 8 เป็นหมู่บ้านที่แยกมาจากหมู่ที่ 6 จึงเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เช่นเดียวกับหมู่ที่ 6 เมื่อมีถนนลาดยางตัดผ่านเข้ามาในหมู่บ้าน การติดต่อคมนาคมก็สะดวกขึ้น แต่ราษฎรส่วนใหญ่ทำนา, ทำสวน มีฐานะยังไม่ค่อยดีนัก

ภาพรวมของตำบลแพรกหา

ตำบลแพรกหาเป็นตำบลที่มีความสามัคคีสูง หน่วยงานราชการต่าง ๆ มักใช้ตำบลแพรกหาเป็นตัวขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม บุคลากรในชุมชนเองก็มีความพร้อมสูง ราษฎรทุกบ้านจะร่วมกันจัดกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมร่วมของตำบลเป็นประจำ กิจกรรมที่สำคัญ คือ

- กีฬาตำบล จัดที่โรงเรียนปัญญาวุฑ
- เทศกาลลอยกระทง หมุนเวียนกันจัด 3 จุด คือ หานยา, แม่หัวย และคลองแพรกหา
- วันผู้สูงอายุ จัดที่ทำการอบต.
- ลากพระ จัดที่วัดปรางหมู
- แข่งโพนพรก จัดที่วัดทุ่งชิงหิ้ง

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่แยกกันจัดตามเทศกาลที่สำคัญ เช่น ซิงเปอต เข้าพรรษา เป็นต้น

ด้านการศึกษา ชุมชนมีความตื่นตัวสูง นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีอัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดพัทลุง

ด้านรายได้ ราษฎรมีรายได้ไม่มากนัก แต่รายจ่ายก็น้อย เนื่องจากส่วนใหญ่ยังดำรงระบบการผลิตเพื่อบริโภคเป็นส่วนใหญ่

โดยภาพรวม โครงสร้างของตำบลแพรกหาถือว่ามีความเข้มแข็งระดับหนึ่ง แม้จะถูกแทรกแซงจากรัฐจนสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองไปบ้าง แต่จุดแข็งทางวัฒนธรรมของชุมชนทำให้สามารถคงความเข้มแข็งอยู่ได้

ในแง่โครงสร้างชุมชนที่เป็นจริงไม่ยึดกรอบพื้นที่ตามระบบราชการ นอกจากตำบลแพรกหา จะมี 8 หมู่บ้านดังกล่าวแล้ว พบว่าชุมชนแพรกหายังมีบางส่วนของตำบลอื่น ๆ มาเกี่ยวข้องกับชุมชนอีกด้วย จะขอแบ่งศึกษาตามตำบลที่เข้ามาเกี่ยวข้องมีดังนี้

- ส่วนของตำบลชุมพล กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ เดิมเป็นพื้นที่ยากจนและเป็นเขตอำนาจรัฐแดงในช่วง พ.ศ.2515 - 2526 เป็นฐานที่ตั้งสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ปัจจุบันสภาพความแตกแยกทางลัทธิความเชื่อหมดไป จากการที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง คือ ประยูร ชูทอง ผู้ใหญ่บ้านและประธานฝ่ายบริหารตำบลชุมพล จึงมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์เกิดขึ้นจำนวนมาก เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทอผ้า (แยกจากแพรกหา) กลุ่มทำน้ำปลา ราษฎรส่วนใหญ่ทำสวนยางพารา จึงมีรายได้ค่อนข้างดี

- ส่วนของตำบลตะพาน อำเภอศรีบรรพต เป็นเขตที่เศรษฐกิจค่อนข้างดี เพราะราษฎรส่วนใหญ่ทำสวนยางพารา แต่เป็นเขตที่มีความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับยาเสพติดค่อนข้างสูง การที่มีวัดสวนโหนด, วัดตะพาน ,โรงเรียนบ้านสวนโหนด, โรงเรียนวัดตะพาน, โรงเรียนตะพาน

พิทยา, โรงเรียนบ้านห้วยสาคู, สถานีอนามัยบ้านสวนโหนด และศูนย์เด็กเล็ก เป็นปัจจัยหนึ่งที่ลดปัญหาลงได้บ้าง เพราะมีผู้นำที่คอยประสานและแก้ปัญหา

- ส่วนของตำบลนาขยาด อำเภอควนขนุน คือชุมชนเกาะยางและใกล้เคียง ตำบลนาขยาด เป็นตำบลที่มีรายได้สูงที่สุดของจังหวัดพัทลุง ราษฎรประกอบอาชีพทำนา, ทำสวน มีวัดถึง 4 วัด คือวัดเกาะยาง, วัดลานชะ, วัดโกงน้ำ และวัดเขาโพรงเพลง มีโรงเรียน 6 โรงเรียน คือ โรงเรียนนาขยาดวิทยาคาร เป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบล โรงเรียนบ้านชันหมู, โรงเรียนวัดลานชะ, โรงเรียนวัดเกาะยาง, โรงเรียนวัดเขาโพรงเพลง และโรงเรียนวัดโกงน้ำ สถานีอนามัยก็มีถึง 2 แห่ง นอกจากนั้นยังมีสถานีตำรวจภูธรตำบลนาขยาด ซึ่งดูแลความสงบเรียบร้อยของตำบลนาขยาด ตำบลแพรกหา และตำบลพนมวังค์ แต่เดิมชุมชนนี้มีโรงเรียนราษฎร เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา คือโรงเรียนมัธยมเรืองศิลป์ จึงเป็นชุมชนที่มีความตื่นตัวทางการศึกษาสูง และมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมพอสมควร ด้านเศรษฐกิจมีสหกรณ์ออมทรัพย์นาขยาด ซึ่งเป็นกิจการที่เข้มแข็ง มีปั้มน้ำมันและมีงานเก็บข้าวเปลือกเป็นของตนเอง

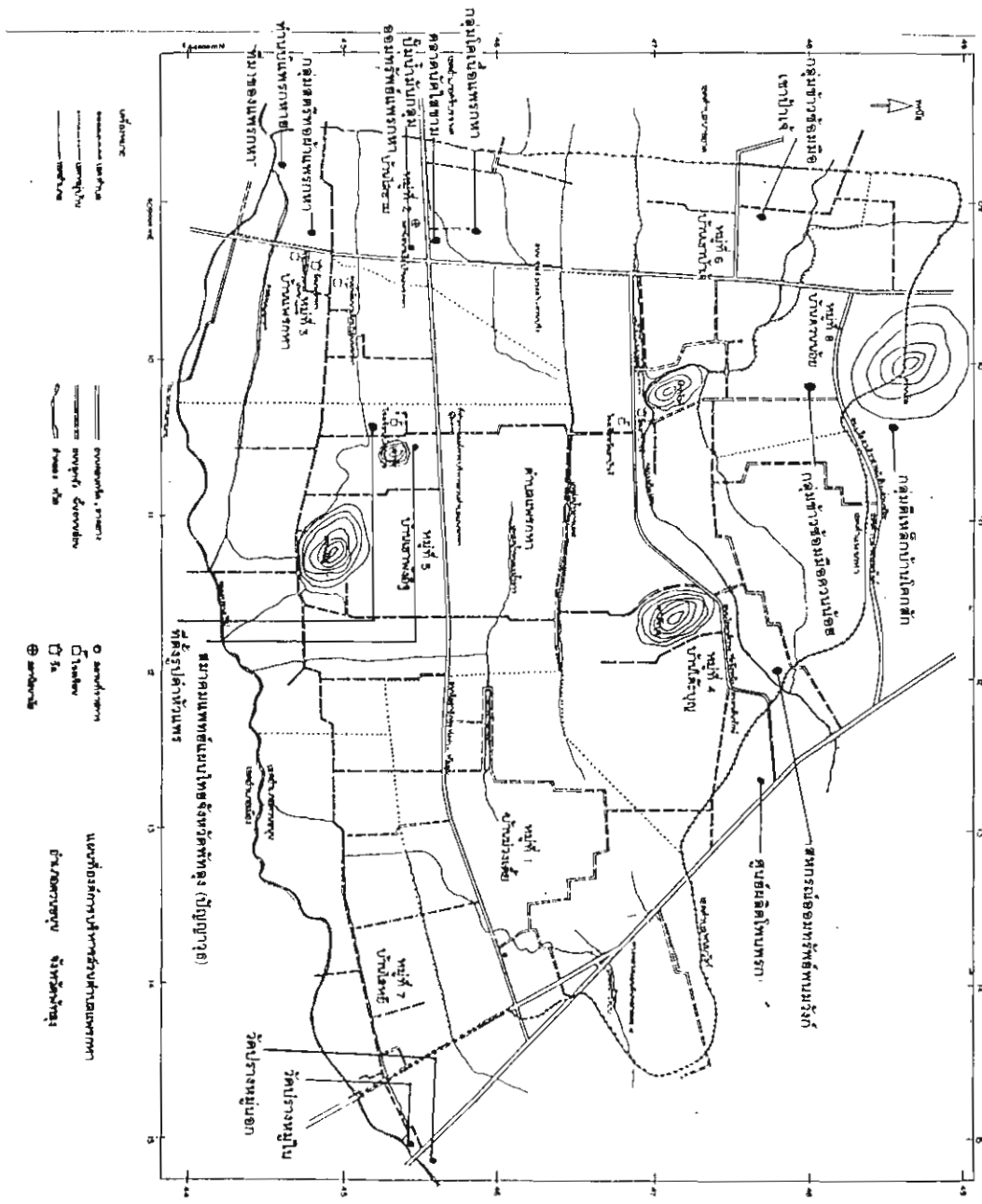
- ส่วนของตำบลพนมวังค์ อำเภอควนขนุน เป็นจุดของความเจริญจุดหนึ่งของชุมชน โดยเฉพาะบริเวณ ที่เรียกว่า “5 แยกไสยวน” ซึ่งเป็นทางผ่านไปสู่อำเภอเมืองพัทลุง ทางหนึ่ง ไปอำเภอหาดใหญ่ทางหนึ่ง ไปตำบลนาขยาดทางหนึ่ง ไปตำบลชัยบุรีทางหนึ่ง และไปตัวอำเภอควนขนุนทางหนึ่ง พนมวังค์มีความเข้มแข็งตรงจุดที่มีสหกรณ์การเกษตรพนมวังค์ มีสหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกรพัทลุง มีปั้มน้ำมันของสหกรณ์การเกษตรพนมวังค์ พนมวังค์มีวัด 2 วัด แต่เป็นวัดที่กำลังพัฒนา คือวัดทุ่งชิงหิ้งกับวัดควนปริง มีโรงเรียน 4 โรง คือโรงเรียนวัดทุ่งชิงหิ้ง, โรงเรียนวัดควนปริง, โรงเรียนวัดเขาพนม และโรงเรียนบ้านระหว่างควน ประชาชนมีความตื่นตัวทางการศึกษาสูง มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งทำนา, ทำสวน, ธุรกิจ รับราชการ มีการว่างงานน้อยมาก มีผู้นำที่มีความเข้มแข็ง มีระบบการจัดการที่ดี จึงมีความสามัคคีสูง

- ส่วนของตำบลปรางหมู อำเภอเมืองพัทลุง มีราษฎรอยู่ทั้ง 2 อำเภอ แต่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเมืองพัทลุง ปรางหมูน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นศูนย์กลางของชุมชนแพรกหาในอดีต จึงมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมสูง ราษฎรมีการศึกษาดี มีผู้นำทางปัญญาอยู่มาก เช่น นายรุ่น เดียรุ่น อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านปรางหมู นายเดิม เพชรรักษ์ อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนทุ่งยางเปล ปัจจุบันมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายคนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน แม้จะมีปัญหาทางด้านยาเสพติดและโรคเอดส์ แต่จุดแข็งของชุมชนมีมาก น่าจะผ่านจุดวิกฤติไปได้ ปรางหมูมีวัดโบราณอยู่ถึง 3 แห่ง คือวัดปรางหมูใน วัดปรางหมูนอก และวัดควนกรวด มีวัดที่เพิ่งสร้างใหม่ 1 แห่ง คือวัดปรางชัย มีโรงเรียน 3 โรง คือโรงเรียนบ้านปรางหมู, โรงเรียนบ้านควนกรวด และโรงเรียนบ้านแหลมยาง ด้านอาชีพและรายได้ของราษฎรจึงค่อนข้างดี มีรายได้สูง จุด

เด่นของปรางหมูคือวัฒนธรรมและสิ่งเกิดใหม่ คือหมู่บ้านไม้ดอกไม้ประดับ อันเป็นตัวทำรายได้ให้กับชุมชนได้มาก และเป็นความเข้มแข็งที่สำคัญของปรางหมูอีกด้วย

- ส่วนของตำบลโคกชะงาย มีลักษณะคล้าย ๆ กับตำบลปรางหมู คือเป็นชนานเมือง แต่ตำบลโคกชะงายเป็นทางผ่านของถนนเพชรเกษม จากจังหวัดตรัง ราษฎรประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งที่แต่เดิมมีแต่ทำนาอย่างเดียว และก่อนมีระบบชลประทาน นาในตำบลโคกชะงาย ก็ถือว่าเป็นนาไม่ดี ดังคำกล่าวที่ว่า “นาทุ่งเต๋านกเขานอนตอด ลูกสาวชาวทุ่งเต๋าก็เปเล่ ๆ ก็ไม่ทอด” ทุ่งเต๋าคือทุ่งสำคัญของตำบลโคกชะงาย พอมีโครงการชลประทาน นาที่หอม ทุ่งนาแถบนี้กลับกลายเป็นนาที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุง โดยทั่วไปสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง โคกชะงายเป็นอู่วัฒนธรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง มีวัดเก่าแก่ถึง 4 วัด คือวัดเขาเจ็ยก, วัดธาราสติธย์ (วัดเต่า) วัดโคกชะงาย และวัดโคกมะม่วง โรงเรียนมี 3 โรง คือ โรงเรียนวัดโคกชะงายและวัดโคกมะม่วงและโรงเรียนวัดธาราสติธย์ ราษฎรมีอาชีพที่หลากหลายเช่นเดียวกับตำบลปรางหมู แต่รายได้หลักคือการทำนา ชุมชนที่สำคัญในตำบลโคกชะงายคือตลาดนาท่อม ซึ่งเป็นตลาดเก่าแก่ และเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญของจังหวัดพัทลุง ปัจจุบันอาชีพเก่าแก่ออย่างหนึ่งที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงและเป็นจุดเด่นของโคกชะงายคือการเย็บจากสาคร ปีหนึ่ง ๆ ราษฎรมีรายได้จากการเย็บจากขายเป็นจำนวนมาก เป็นอาชีพที่ลงทุนน้อยและทำอยู่กับบ้าน ลูกค้าก็มาซื้อถึงบ้าน โดยผู้ผลิตรวมกันตั้งราคาเองได้อีกด้วย

โครงสร้างของชุมชนแพรงหา ทั้งที่เป็นโครงสร้างชุมชนภาครัฐและโครงสร้างของชุมชนเอง ยังมีความผูกพัน ความเป็นเครือญาติ ความผูกพันทางวัฒนธรรม การพึ่งพากันทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นเศรษฐกิจง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เดิมคนปรางหมูและเกาะยางมีหน้าที่ผลิตได้ขายให้กับชุมชนบริเวณนี้ วันนี้ปรางหมูยังคงเป็นตลาด แต่กลายเป็นตลาดดอกไม้ ชุมชนโคกชะงายเป็นตลาดจากสาคร แพรงหาเป็นตลาดผ้า ตะแพนเป็นตลาดผลไม้ ฯลฯ การแลกเปลี่ยนภายในยังคงมีอยู่ ตลาดนัดในชุมชนยังคงเป็นจุดนัดพบของสินค้า แม้บรรยากาศจะเปลี่ยนไปบ้าง แต่ยังสามารถมองเห็นโครงสร้างดั้งเดิมที่เป็นเค้าโครงอยู่

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครองและโครงสร้างต่าง ๆ ของชุมชนแพรอกา

3. ความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ

ชุมชนแพรกาประกอบด้วยหมู่บ้าน -หย่อมบ้านที่มีความสัมพันธ์กันโดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับท้องที่อำเภอ-ตำบล ภายหลังหมู่บ้านต่างๆ ถูกแยกออกจากกันโดยการแบ่งเป็นท้องที่ จึงมีหลายหมู่บ้านที่แยกเป็น 2 อำเภอ หรือ 2 ตำบล เช่น บ้านลาน แบ่งเป็นอำเภอเมืองพัทลุง และอำเภอควนขนุน (ตำบลโคกชะงายกับตำบลแพรกา) บ้านปายางแยกเป็น 3 อำเภอคือ อำเภอควนขนุน (แพรกา) อำเภอศรีบรรพต (ตะแพน) ถึงอำเภอศรีนครินทร์ (ตำบลชุมพล) บ้านพังดาน แบ่งเป็น 2 ตำบลคือ ตำบลนาขยาด และตำบลแพรกา บ้านควนน้อยแบ่งเป็น 2 ตำบลคือ ตำบลพนมวังก์และตำบลแพรกา บ้านทุ่งเขา- แบ่งเป็น 2 ตำบลคือตำบลพนมวังก์กับตำบลแพรกา ถึงกระนั้นความเป็นชุมชนก็ยังคงมีอยู่ กิจกรรมที่ไม่เป็นทางราชการราษฎรยังทำร่วมกัน เช่น งานบุญงานประเพณีต่างๆ ในชุมชน ราษฎรจากทุกท้องที่ ซึ่งมีความผูกพันกันทางวัฒนธรรมก็จะมาทำกิจกรรมร่วมกัน

ประมาณ ปีพ.ศ.2460 มีเหตุการณ์เกี่ยวข้องสอดคล้องกัน 2 เหตุการณ์ คือ มีชุมโจรเกิดขึ้นที่บ้านดอนทราย นำโดยรุ่งดอนทราย และดำหัวแพร มีนักเลงจำนวนมากไปร่วมกับชุมโจรดังกล่าว (สัมภาษณ์ ลับ รอดชู : 2543) และมีชุมโจรที่เป็นกลุ่มสาขาอีกจำนวนมาก รวมทั้งกลุ่มคล้ายแพรกา ซึ่งหนีคดีฆ่าคนจุดน้องเมีย อีกเหตุการณ์เกี่ยวข้องกันคือ การเก็บภาษีรัชชูปการ (ภาษี 4 บาท) ราษฎรที่ไม่เงินเสียภาษีต้องถูกเกณฑ์ไปทำถนนเขาพับผ้า (สัมภาษณ์ ชื่น ชูด้วง : 2543) หลายคนจึงต้องหนี และจำนวนหนึ่งก็หนีไปอยู่กับชุมโจร ทำให้ชุมโจรมีกำลังมากขึ้น และประกาศให้ราษฎรเลิกเสียภาษีให้กับทางราชการ จนทางราชการต้องส่งพระวิชัยประชาบาล ผู้บังคับการตำรวจภูธรมณฑลนครศรีธรรมราชมาอำนวยการปราบปราม (ล้อม เพ็งแก้ว : 2543, 40 - 53) คล้าย แพรกาถูกติดต่อให้เข้ามอบตัว แต่ต้องทำความดีทดแทน โดยฆ่ายก คอกควายกับยก ตากแดดเสียก่อน คล้าย แพรกาจึงวางแผนล่อยกตากแดดมาให้เพิ่ม ชูนุ่น ฆ่าที่บ้านปายาง ในขณะที่ ยก ตากแดดนั่งกินข้าวอยู่กับคล้าย แพรกา ส่วนยก คอกควายถูกนำ ชูปาน และเอียด แข็งกึ่ง พันที่ห้วยขรี ในขณะที่กำลังชดเหล้าเถื่อนด้วยหมาด้อยาบแดง เป็นอันว่า คล้าย แพรกา สามารถทำความดีทดแทนที่ฆ่านายสีหมอก (ผู้ซึ่งจุดน้องเมีย) ชูสนั่นท์ กำนันตำบลนาขยาด จึงพาคล้าย แพรกาไป “ออกตัว” กับพระวิชัยประชาบาล ที่วัดนาท่อม ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองปราบฯ กองหนึ่ง การทำความดีของคล้าย แพรกา ทำให้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านแทนขวัญ นุ่นเกลี้ยง และได้ขึ้นเป็นกำนันตำบลพนมวังก์ในวันเดียวกันนั้น (สัมภาษณ์ ลับ รอดชู : 2543) ส่วนเพิ่ม ชูนุ่น คนพินยก ตากแดด กำนันคล้ายก็ให้ใช้นามสกุล “รอดชู” ของตนเป็นการตอบแทน

การแบ่งชุมชนออกเป็นอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการปกครอง เป็นการแทรกแซงของอำนาจรัฐที่เป็นผลดีกับรัฐ คือสามารถดูแลและปกครองได้ง่าย มีคนของ

ตนเข้ามาดูแลปกครองโดยตรง ในระยะแรกมีการแต่งตั้ง “คนใหญ่” ขึ้นมาเป็นกำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน ระยะหลังแม้จะให้มีการเลือกตั้งก็ใช้การเลือกตั้งแบบบเข้าแถว ซึ่งไม่เป็นประชาธิปไตย (สัมภาษณ์ ลับ รอดชู : 2543) เช่นการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 ตำบลพนมวัง เมื่อ พ.ศ. 2506 กำนันแดง บุญเพชรแก้ว (น้องเขยของคล้าย รอดชู และเป็นกำนันถัดจากคล้าย รอดชู) ให้ราษฎรเลือกโดยใครเลือกคนใดก็ได้ไปเข้าแถวต่อจากผู้สมัครคนนั้น มีผู้สมัคร 2 คน คือ นายครุฑ มุขตา (น้องเขยกำนันแดง บุญเพชรแก้ว) และชื่น มากแก้ว ปรากฏว่าราษฎรจำนวนมากเลือก นายครุฑ มุขตาให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ทั้งนี้อาจจะด้วยเกรงใจกำนันซึ่งเป็นพี่ภรรยาของนายครุฑ ทำให้การเลือกตั้งเป็นไปตามที่ตัวแทนของรัฐต้องการ

เมื่อ พ.ศ. 2471 คล้ายแพรหา หรือ กำนันคล้าย หลังจากได้เป็นกำนันแล้วก็ได้เร่งพัฒนาตำบลให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐ เช่น การตัดถนนจากบ้านทุ่งข้าไปบ้านสวนโหนด ตัดถนนจากบ้านไสยวนไปโรงรม และถนนสายม่วงลูกดำไปควนปริง บุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์ (สัมภาษณ์ บุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์ : 2543) บุตรสาวของกำนันคล้าย รอดชู เล่าให้ฟังว่าการตัดถนนสายม่วงลูกดำ-ควนปริงนั้นต้องจ้างชาวบ้านให้ถางซุย(ร่องทางเดิน) โดยจ้างเป็นข้าวเปลือกที่ยังไม่ได้นวด 2 เล่มเกวียน ชื่น ชูด้วง (สัมภาษณ์ ชื่น ชูด้วง : 2543) ตั้งข้อสังเกตว่ากำนันคล้ายจะไม่ตัดถนนผ่านที่ดินของตนจึงมีปัญหากับนายยก ไชขาว(ยก ไสขาม) จนไม่ยอมเผาผีกันเนื่องจากถนนจากม่วงลูกดำ - ควนปริงกับถนนสายทุ่งข้า-สวนโหนดเข้าไปในที่ดินของนายยก ไสขามทั้ง 2 สาย โดยเฉพาะสายม่วงลูกดำ-ควนปริงได้ตัดแบ่งที่ดินวัดออกเป็น 2 แปลง เมื่อถนนสายปรางหมู่-แพรหาตัดเข้ามาที่ดินวัดก็กลายเป็น 4 แปลงทำให้เป็นปัญหาจนพระอธิการล้อม(ขณะนั้น) ต้องทิ้งวัดไปอยู่ที่อื่นเสียนานจนทางกรรมการวัดต้องตามไปนิมนต์กลับมาอยู่จนปัจจุบันนี้

4. การเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน

ชุมชนแพรหาเป็นชุมชนที่มีความตื่นตัวทางการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัยโดยเฉพาะการศึกษาตามอัธยาศัย มีการศึกษากันอย่างกว้างขวางในชุมชน จึงมีผู้รู้ผู้เฒ่าและยังเผื่อแผ่ไปถึงชุมชนอื่นอีกด้วย วัดปรางหมู่ในเป็นวัดประจำชุมชนที่สร้างผู้นำทางการศึกษามากวัดหนึ่งในจังหวัดพัทลุง โดยเฉพาะในยุคที่พระครูกาเดิมเป็นเจ้าอาวาสประมาณปี พ.ศ. 2460 มีพระเถรมาศึกษาพระธรรมวินัยเป็นจำนวนมาก เมื่อมีวัดใดขาดเจ้าอาวาสก็มักจะมานิมนต์พระจากวัดปรางหมู่ในไปเป็นเจ้าอาวาส เช่น วัดทะเลน้อย (ประวัติวัดทะเลน้อย : 2543 หน้า 11) ได้นิมนต์พระใบฎีกาเกลี้ยงไปจากวัดปรางหมู่ในเมื่อ ปีพ.ศ. 2417 และพระใบฎีกาเกลี้ยงก็ได้พัฒนาวัดทะเลน้อย จนมีความเจริญถาวรมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นก็มีวัดอื่นๆ ในปัจจุบันนี้ เช่น พระครูวิจิตรปัญญาทร เจ้าคณะตำบลแพรหา และเจ้าอาวาสวัดควนแพรหา ก็ไปจากวัดปรางหมู่ใน พระครูพัฒนกิจพิจาร เจ้าอาวาสวัดทุ่งยาวก็ไปจากวัด

ปรากฏใน ยังไม่นับพระของสมณศักดิ์อีกจำนวนมากที่ไปปกครองวัดต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ปัจจุบันชุมชนแพรอกหมามีกลุ่มที่เป็นเครือข่ายหนึ่งของมหาวิทยาลัยชาวบ้าน เป็นจำนวนมาก เช่น มีกลุ่มสตรีทอผ้าแพรอกหม่า สมาคมแพทย์แผนไทย โดยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวรุณ) กลุ่มโคเนื้อบ้านแพรอกหม่า กลุ่มข้าวซ้อมมือบ้านพังดาน กลุ่มตีเหล็ก และผลิตกะลามะพร้าวบ้านเกาะสัก กลุ่มสตรีสมุนไพรแพรอกหม่า สหกรณ์การเกษตรพนมวังค์ กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่บ้านยหานย่า กลุ่มส่งเสริมศิลปะการแสดงภาคใต้ (หนังตะลุง) แพรอกหม่า กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่ทำหน้าที่ให้การศึกษา ในลักษณะการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

ภาพที่ 2 มหาวิทยาลัยชาวบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน

วัดที่อยู่ในละแวกชุมชนแพรอกหม่า ก็มีหลายวัด เช่น วัดปรากฏใน วัดปรากฏนอก วัดทุ่งชิงหิ้ง วัดควนแพรอกหม่า วัดธาราสถิตย์ วัดเขาป่าเจ้า วัดพังดาน วัดควนปริง วัดสวนโหนด ที่เป็นวัดร้างมี 2 วัด คือ วัดถ้ำเขาพังอิฐ วัดป่าวิไลย์ (วิไล) ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนปัญญาวรุณขณะนี้ วัดแต่ละวัดจะเป็นจุดศูนย์รวมของชุมชนรอบข้าง นอกจากวัดจะมีพระที่มีบารมีเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธบริษัทแล้ว ในปัจจุบันแต่ละวัดจะมีพิธีกรที่ทำหน้าที่ประสานพิธีกรรมในวัด และในชุมชน วัดละหลายๆ คน เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยอีกรูปแบบหนึ่ง ส่วนการให้การศึกษาที่มีคุณภาพมากในส่วนของวัดคือการสอน ธรรมศึกษา และปริยัติธรรม ดังนั้นลูกศิษย์จากวัดในละแวกนี้ จึงมีอยู่ทั่วไป ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

มหาวิทยาลัยชาวบ้าน หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้จากเรื่องจริง ชีวิตจริง โดยใช้องค์ความรู้จากประสบการณ์และวิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่น ร่วมกับเรียนรู้และยกระดับการเรียนรู้ของชุมชนหรือภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานของรัฐ และชุมชนภายนอก

ในการเรียนในระบบก็มีโรงเรียนประถมศึกษาอยู่ในละแวกชุมชนหลายโรงเรียน เช่น โรงเรียนวัดควนปริง,โรงเรียนบ้านเขาป่าเจ้, โรงเรียนวัดแพรกหา,โรงเรียนบ้านควนใหม่,โรงเรียนบ้านสวนโหนด,โรงเรียนวัดพังดานและมีโรงเรียนมัธยมตั้งอยู่ใจกลางตำบลคือโรงเรียนปัญญาวุธ ส่วนโรงเรียนราษฎร์ แต่เดิมชุมชนแพรกหา โรงเรียนราษฎร์สอนวิชาสามัญ คือโรงเรียนมัธยม เรื่องศิลปซึ่งแต่เดิมตั้งอยู่ที่วัดควนปริงในราว พ.ศ. 2484 โดยครูเรือง อินแก้วเป็นผู้ก่อตั้ง เมื่อครูเรืองเสียชีวิตก็ย้ายไปตั้งที่วัดเกาะยาง มีครูพันธ์ อุ่นเสียมเป็นครูใหญ่ (สัมภาษณ์พันธ์ อุ่นเสียม:2543) โรงเรียนนี้ผลิตลูกศิษย์ออกไปประกอบอาชีพในที่ต่างๆ เป็นจำนวนมากที่มีชื่อเสียง เช่น พ.ต.อ.ผ่อง เลือเทพ อดีตนายกเทศมนตรี เทศบาลปากพ่อง, นายเปรม ชูทอง อดีต รองอธิการสถาบันราชภัฏยะลา, นางบุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ คนไทยดีเด่น ฯลฯ

ชุมชนแพรกหานับเป็นชุมชนที่มีการศึกษาแห่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุงจนถึงปัจจุบันนี้ สถิติการเรียนต่อของนักเรียนในชุมชนแพรกหาในระดับชั้นมัธยมศึกษายังมีสถิติสูงสุดของจังหวัดพัทลุง (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพัทลุง : 2538 หน้า 61) โดยสูงกว่าชุมชนคูหาสวรรค์ซึ่งเป็นชุมชนในเมืองด้วยซ้ำไป

4. การผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยนสินค้า

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าจังหวัดพัทลุงเป็นจังหวัดที่ผลิตข้าว ฝ้ายฝ้าย ได้ ชัน และน้ำมันยาง ชีผึ้ง น้ำผึ้ง แก่นและเปลือกไม้ต่างๆ โดยเฉพาะข้าวกับฝ้ายคุณภาพต่ำ พบว่าส่งไปขายที่เมืองนางาซากิของญี่ปุ่นในระหว่าง ปีพ.ศ.2229 – 2240 (สงบ สงเมือง : 2528, หน้า 161,169) ส่วนหลักฐานที่ปรากฏในยุโรป คือ ฮอลันดา และอังกฤษพบว่าสินค้าของออกพัทลุงมี รังนกนางแอ่น ซึ่งราคาสูงมาก นอกจากนั้นยังมี พริกไทย และของป่าประเภทหวาย ไม้ไผ่ งามช้าง เขาสัตว์อีกด้วย (สมคิด ทองสง : 2535,หน้า 23-24) นอกจากนั้นพัทลุงยังเป็นเมืองที่ทำการค้า ควบคู่กับจังหวัดสงขลาตั้งแต่สมัยบรรพกาล จนกล่าวได้ว่าความเติบโตของพัทลุงและเมืองสงขลา นั้น มีผลมาจากการค้าโดยตรง (สมคิด ทองสง : 2535, หน้า 23) การค้าของพัทลุง ก็คือ การขายสินค้าที่กล่าวแล้วในตอนต้น พ.ศ.2428 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ ประพาสพัทลุงและทรงเขียนบรรยายสภาพเศรษฐกิจของจังหวัดพัทลุงว่า คนในพื้นที่เมืองอยู่อย่าง มักน้อย สันโดษเป็นแบบเหมือนๆ กันไปเสียหมดไม่ถนัดการค้าขาย ทำนา แต่พอไปแลกซื้อข้าว กับข้าวเมืองสงขลามากิน ฝ้านุ่งก็พอนุ่งเองเพียงปีหนึ่งคนละผืนสองผืน ไม่ซื้อขายกันแล้วก็อยู่เปล่าๆ สบายแล้ว การซื้อขายจึงเกือบจะเรียกว่าไม่มีอันใดนอกจากของชำเล็กน้อย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : หน้า, 60) หลักฐานนี้บ่งชี้ว่าน่าสนใจด้วยแสดงว่าคนพัทลุงดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมานานแล้ว สนธิสัญญาเบาริ่งที่ทำสัญญาเปิดประเทศเมื่อ พ.ศ.2432 เหมือนกับไม่มีความหมายกับต่อพัทลุงเลย

วิถีแห่งการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้าเปลี่ยนไปเมื่อความเจริญเข้ามามากขึ้นวิถีแห่งการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้าก็เปลี่ยนไป สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ได้แบ่งยุคของคนรอบทะเลสาบไว้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุค ไตรห้วงษ์ ยุคไปมา ค้าขายในเรือแม่และยุคทะเลลี้มพาย (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ : 2535, หน้า 56-66) และกล่าวไว้ว่าในช่วงที่ 3 ได้มีการผลิตโดยใช้พลังงาน เข้าสู่บริเวณนี้มากขึ้น จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมเร็วและขาดแคลนลงเรื่อยๆ วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน เปลี่ยนเป็นการแข่งขันซึ่งได้แย่งชิงกันมากขึ้นเป็นลำดับ ช่วงที่ 3 ที่กล่าวถึงก็คือในยุคที่ประกาศใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ.2504) แล้วนั่นเอง

ในอดีตชุมชนแพรูกาเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีลักษณะการพึ่งตนเองสูง คนในชุมชนผลิต บริโภค และแลกเปลี่ยนกันเอง นานๆ จึงจะออกไปซื้อสินค้าจากภายนอกสักครั้ง (สัมภาษณ์ สัน กรดเต็ม : 2543) สินค้าที่ซื้อจากภายนอก ก็มีจำกัดน้อยมาก เช่น ประเภทเครื่องใช้ถ้วยชามเคลือบ และของใช้ประเภทเครื่องมือบ้างบางชนิด หรือเครื่องมือการเกษตร เช่น จอบ พั่ว กบไสไม้ เลื่อย ฯลฯ เครื่องเหล็กบางชนิดที่ใช้ในชุมชนมีการผลิตได้เอง เช่น แก้ว ถึงหัวน จะป็นช่างตีเหล็กของชุมชนที่กล่าวกันว่าคมมาก เจ้าตัวยืนยันว่าเพราะมีดพั่ว “คมถึงหัวน” ตนจึงได้ฉายาว่า “แก้วถึงหัวน” ส่วนผ้าขาวบ้านก็ทอใช้เอง โดยมีขั้นตอนตั้งแต่ปลูกฝ้าย บั่นด้าย จนไปถึงการทอหูก และย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ

คนในชุมชนแพรูกาค่อนข้าง “ถือดี” ในเรื่องความสุขสบายและรู้สึกดีกว่าที่อื่นไม่สุขสบายเท่า เช่น มีคำกล่าวว่า “นาทุ่งเต๋านกเขานอนตอด ลูกสาวชาวทุ่งเต๋าให้เปล่าๆ ก็ไม่กอด” (สัมภาษณ์ ชื่น ชูด้วง : 2543) หมายความว่า นาที่ทุ่งเต๋านั้นข้าวไม่ค่อยงอกงาม ต้นเตี้ยขนาดนกเขายังนอนตอด ดังนั้นลูกสาวชาวทุ่งเต๋าให้เปล่าๆ ก็ไม่มีใครอยากได้ ถ้าแต่งงานกับสาวทุ่งเต๋าแล้วคงลำบากเรื่องการกินการอยู่แน่นอน (ทุ่งเต๋าเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับชุมชนแพรูกา) มีพระรูปหนึ่งชื่อเนียม เป็นชาวแพรูกา ที่ค่อนข้างมีความสามารถทางภาษา เคยเขียนกลอนไว้หลายสำนวนแต่หาคนจดจำไม่ได้ คราวหนึ่งไปจำพรรษาอยู่วัดตะแพน อดอยากมากพระเนียมจึงใช้ถ่านไม้เขียนไว้ว่า “อยู่ตะแพนแสนยากลำบากเหลือ แกงลูกเขือหัวมันจันไม่ไหว” (สัมภาษณ์ สัน กรดเต็ม : 2543) แล้วพระเนียมก็สะพายย่ามเดินกลับมาจำพรรษาที่วัดควนแพรูกาต่อ (สัมภาษณ์ สัน กรดเต็ม : 2543)

การแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนแพรูกามีตลาดนัดเป็นที่แลกเปลี่ยนโดยผลัดกันนัดที่ละวัน ตลาดนัดที่อยู่บริเวณชุมชน เช่น ตลาดนัดแพรูกา (ก้านคัล้าย รอดชูสร้างเมื่อ พ.ศ. 2490) ตลาดนัดปรางหมู่ ตลาดนัดโรงรม ตลาดนัดเกาะยาง ตลาดนัดสวนโหนด ตลาดนัดบ่อนห้วยหมาก ปัจจุบันตลาดนัดส่วนใหญ่ยังคงยืนยงมาตลอด แม้จะเลิกไปบางแห่งและบางแห่งก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ตลาดนัดที่ยังเหลืออยู่ปัจจุบัน (บางแห่งตั้งขึ้นใหม่แทนที่เก่า) คือตลาด

นัดไสขาม ตลาดนัดปัญญาวูธ ตลาดนัดโรงรม ตลาดนัดไสยวน ตลาดนัดศาลาต้นรัก ตลาดนัดที่มีความเป็นมายาวนานและใหญ่ที่สุดคือตลาดนัดโรงรม

สินค้าที่ชาวชุมชนแพรกกหาที่นำมาขาย – แลกเปลี่ยนกันที่สำคัญได้แก่ ใต้ ข้าว (ทั้งข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวสารเหนียว) หมากแห้ง รำ ปลา ขนมพื้นเมือง มะพร้าว ผัก และเครื่องเทศ ส่วนสินค้าที่ซื้อจากตลาดนัดนอกชุมชน (เช่น ตลาดนาท่อม ตลาดนัดควนขนุน) มีกะปิ (บางทีกะปิทำเอง) หอม กระเทียม เกลือ น้ำผึ้ง (น้ำตาลโตนดเคี้ยว)

เมื่อการผลิตของชุมชนเป็นด้านเกษตรกรรม การจัดสรรน้ำจึงมีความจำเป็น การทำทํานบ และเหมืองฝายจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กล่าวกันว่าที่มาของชื่อชุมชน “แพรกกหา” ก็มาจากการขุดคลองทำทํานบนี้เอง เมื่อคลองคุดถูกขุดทางลัดคลองนั้นก็หายไป กลายเป็นแพรกกหา และแพรกกหาในที่สุด ทํานบสวนโหนด ทํานบไทรหัวช้าง ที่เป็นทํานบดินซึ่งต้องทำทุกปีก็มี เช่น ทํานบลำเลง ในทุกปีจะต้องมีหัวแรงในการนัดไปขอมทํานบ (ถ้าเป็นทํานบดินก็ต้องตัดไม้มาขอมและขุดดินมากมใหม่ เรียกว่า “ทุมนบ”) และขณะเดียวกันก็ต้อง “รื้อเหมือง” คือขุดลอกเอาดินโคลนที่ตกตะกอนจากปีก่อนขึ้นมา เพื่อให้ น้ำไหลสะดวก คนที่ไม่ไปช่วยขอมทํานบและรื้อเหมืองก็จะถูกรังเกียจและไม่ให้ความสะดวกในการใช้น้ำทํานา

ย้อนหลังไปเมื่อ 30 กว่าปีที่แล้ว การทํานายังไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีเหมือนปัจจุบันนี้ ราษฎรจะใช้เวลารว่างฤดูหลังเก็บเกี่ยวขึ้นไปขุดหาซื้อขี้ค่างควมาตามถ้ำบนภูเขา เพื่อนำมาใช้เป็นปุ๋ยในการทำนา คนที่ไม่มีแรงงานพอจะไปขุดก็อาศัยซื้อขี้ค่างควมาใส่ना 2 ปีต่อครั้ง ข้าวก็ออกงามดี ส่วนการปลูกพืชอื่นก็ต้องใส่ปุ๋ยเคมี เช่น การหวานถั่ว ในช่วงระหว่างฤดูทํานา นอกจากไม่ต้องใส่ปุ๋ยแล้ว ถั่วก็ยังเป็นปุ๋ยให้นาอีกต่อหนึ่งด้วย การปลูกพืชประเภทผัก เช่น ผักกาดแดง ถั่วค่าง หรือแดงไมก็จะมีมูลวัว-ควายที่เลี้ยงไว้เป็นปุ๋ย (สัมภาษณ์ หวน ทองสง:2543)

วิถีการผลิต บริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้า ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 – 7 ราษฎรเริ่มให้ความสำคัญถึงการทำอาชีพทำนายน้อยลง มีการถางป่าปลูกยางพารามากขึ้น (ที่นาบางที่ถูกเปลี่ยนจากพื้นที่นาปลูกยางพาราแทน) การเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ซึ่งเดิมเลี้ยงไว้เพื่อกินเศษอาหารที่เหลือก็เปลี่ยนมาเลี้ยงเป็นฟาร์ม การเลี้ยงวัวไว้ใช้ไถนา ก็เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ปัจจุบันจะเลี้ยงวัวไว้เพื่อขายเนื้อโดยเฉพาะ หรือไม่ก็เลี้ยงไว้เพื่อเป็นวัวนมและวัวชน นับวันการเลี้ยงวัวเนื้อพื้นเมืองจะลดน้อยลง ส่วนควายหายไปจากทุ่งแพรกกหานานเป็น 20 ปีมาแล้ว จนเมื่อไม่นานมานี้ เขย ศรีหนูสุด นำกลับมาเลี้ยงอีกครั้ง ด้วยเห็นว่ามิหน้ำพอเลี้ยงควายได้ (สัมภาษณ์ เขย ศรีหนูสุด:2543)

แม้ว่าวิถีการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนแพรกกหาจะเปลี่ยนไป เพราะผลกระทบจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและโดยแรงผลักดันจากเงื่อนไขภายนอก คือ “รัฐ” แต่ชาวบ้านยังคงใช้ชีวิตโดยปฏิบัติตามรากฐานเดิมที่มีอยู่ คือราษฎรยังคงทำนา และมีผล

ผลิตที่ใช้ในการบริโภคจากที่ดินบริเวณใกล้บ้าน และการเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่เพาะปลูกเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ เริ่มหันมาใช้เกษตรกรรมธรรมชาติที่ไม่พึ่งสารเคมีกันมากขึ้น วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ๆ ที่เรียบง่าย สันโดษยังคงเป็นความเคยชินของราษฎรในชุมชน การปรับเปลี่ยนไปสู่รากฐานเดิมจึงเป็นเรื่องไม่ยากเย็นแต่อย่างใด ตลาดนัดในชุมชนยังมีชีวิตชีวา สินค้าเกษตรและผลผลิตที่มาจากวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมยังมีชีวิตอยู่ในตลาดนัด ชุมชนจึงยังสามารถยืนอยู่บนรากฐานของตัวเองได้ในระดับหนึ่ง

6. ผู้นำ บทบาทของผู้นำ และบทบาทสตรี

แต่เดิมผู้นำของชุมชนแพรงหาจะต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในสองอย่าง คือ เป็นนักเลงหัวไม้ หรือเป็น “คนใหญ่” อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งคือ เป็นคนมีพวกรมาก คนเกรงใจ คนที่มีคุณสมบัติทั้งสองอย่างนี้เท่านั้น จึงจะเป็นผู้นำที่เป็นตัวแทนของรัฐได้ ส่วนผู้นำตามธรรมชาติก็ต้องมีลักษณะใกล้เคียงกันนี้ เพราะเดิมคนที่เป็่นักเลงจะมีพวกรมากทั้งในถิ่นและต่างถิ่น เมื่อมีการลักข่วลักควายในชุมชนก็สามารถติดตามเอาคืนให้เจ้าของได้ ถ้าไม่เป็นคนนักเลงหรือลักข่วลักควายไม่เป็นก็จะรักษาทรัพย์สินของลูกบ้านไม่ได้ ถ้าเลือกคนมีศีลมีสัตย์เคร่งครัดจะถูกดูแคลนได้ว่า “ไอ้โน้นหรือจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เข้มหักได้เขียนก็ไม่เคยลัก ขึ้นมาเป็นคนบ้านเรามีถูกลักข่ว-ควาย หมดฝูงหรือ” (สมเจตนา มุณีโมไนย : 2537,28) ดังนั้นผู้นำในยุคต้น ๆ ของชุมชนแพรงหา จึงมักเป็นคนที่เป็่นนักเลงดังกล่าว

ผู้นำอย่างคล้ายแพรงหา หรือกำนันคล้าย รอดชู เป็นผู้นำที่ปกครองคนในชุมชนได้อย่างค่อนข้างราบรื่น เมื่อนักเลงมาเป็นกำนัน คนต่างถิ่นก็ยอมรู้จัก การจะมากลักข่ว-ควาย จึงมีน้อยมาก กำนันคล้ายจะใช้ความเด็ดขาดในการปกครองคน อาศัยเป็นคนรูปร่างสูงใหญ่และหน้าตาดุคนจึงกลัวกันไปทั่ว ถ้าไม่ถูกใจใครหรือใครทำผิด กำนันคล้ายมักจะ“ตบ” เป็นการทำโทษ สั่งสอน และระบายความรู้สึก ในชุมชนจึงเกือบไม่มีโจรเลย จะมีก็แต่เสือเจิมที่เป็นเด็กรุ่นหลังและมีนิสัยมูทะลุไม่เชื่อฟังใคร และตั้งตัวเป็นโจรมีส้มครพรรคพวกจำนวนหนึ่ง ภายหลังเสือเจิมก็ถูกจับได้ ต่อมาได้รับการปล่อยตัวเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2513 จากนั้นสี่ปีเป็นคนมีลักษณะผิดปกติทางเพศคือชอบลวนลามผู้หญิง ในที่สุดก็ถูกรุมฆ่าตายที่ทุ่งนอก บริเวณชุมชนแพรงหา นั่นเอง

ภาพที่ 3 อนุสาวรีย์ของคล้ายแพรงหาหรือกำนันคล้าย รอดชู ในบริเวณวัดควนแพรง

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือคนที่ชักนำ ชักจูงคนอื่น “ทำการ” เช่น ผู้นำในการนัดซ่อมทำนบ รื้อเหมือง ออกปากทำถนน หรือขุดเหมืองใหม่ ผู้นำประเภทนี้ต้องมีความเสียสละสูงมาก เช่น นายชู เป็นผู้ริเริ่มขุดเหมืองสายทำนบพานขอนยางไปทุ่งเขาโต๊ะบุญ ช่วงแรกต้องลงแรงทำก่อนแล้วจึงเดินไปออกปากให้ชาวบ้านคนอื่นช่วย แต่เมื่อชาวบ้านในชุมชนเห็นประโยชน์แล้วในปีหลัง ๆ ก็จะมีคนช่วยกันขุดต่อ ๆ ไปและออกแรงร่วมใจกันรื้อเหมืองทุกปี กิจกรรมการซ่อมทำนบและรื้อเหมืองเพิ่งมาซาลงในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาเอง เพราะคนในชุมชนให้ความสำคัญกับการทำนาลดน้อยลง ออกไปรับจ้างทำงานนอกบ้านมากขึ้น ผู้รับผิดชอบทำเหมืองจึงกลายเป็นกรมชลประทานไป คนที่มาร่วมทำเหมืองก็เป็นลูกจ้างของกรมชลประทาน มีค่าแรงเป็นรายวัน ไม่ใช่งานอาสาอีกต่อไป

บทบาทของผู้นำในยุคปัจจุบันของชุมชนแพรเทศาเปลี่ยนไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ผู้นำปัจจุบันไม่จำเป็นต้องเป็นนักเลง แต่จะต้องเป็นที่ยอมรับของคนหมู่มากทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และองค์ประกอบอีกอย่างหนึ่งก็คือต้องมีความมั่นคงทางครอบครัว ซึ่งไม่ได้หมายถึงการมีฐานะดี แต่หมายถึงความกลมเกลียวสามัคคีในครอบครัวอย่างหนึ่งและมีฐานะพอที่จะทำงานช่วยเหลือคนอื่นได้ไม่เดือดร้อน (สัมภาษณ์ คล่อง มาแดง : 2543)

ผู้นำที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ได้จำกัดอยู่ที่การมีตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐ หรือตำแหน่งในองค์กรต่าง ๆ แต่จะให้ความสำคัญในบทบาทของผู้นำเหล่านั้น

ผู้นำสตรีที่ได้รับการคัดเลือกเป็นคนไทยดีเด่นด้วยผลงานการเป็นผู้นำในการพัฒนาอาชีพสตรี คือ นางบุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ ความเป็นผู้นำถูกบ่มเพาะขึ้นมาจากการที่เป็นลูกสาวของคล้ายแพรเทศากำนันคนดัง และเป็นภรรยาของเกริกพล สุภาพรเหมินทร์ ซึ่งเป็นนักคิด นักปฏิบัติและมีบทบาทเป็นผู้นำอยู่ในวงการนักคิดระดับประเทศ เมื่อปี พ.ศ. 2522 บุญเชื้อ ได้ชักนำแม่บ้านในละแวกบ้านแพรเทศาที่เคยมีประสบการณ์ในการทอหูกมาบ้าง มาฝึกหัดการทอผ้าด้วยกี่กระตุก และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ในระยะแรกก็นำชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไปศึกษาการปลูกหม่อนไหม การมัดย้อม การทอผ้าจากต้นแบบในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน แล้วก็นำมาทดลองทำจริงปรากฏว่าการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทำได้ระยะหนึ่งก็เลิกเพราะชาวบ้านยังขาดทักษะอยู่มาก การมัดย้อมก็ทำไม่ได้เช่นกัน เพราะต้องอาศัยเทคนิคมากจึงเหลือแต่กระบวนการทอผ้าอย่างเดียวโดยซื้อด้ายมาจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน ตามลักษณะลาย แล้วฝึกชาวบ้านจนสามารถทอได้ทุก ๆ ลายที่ตลาดต้องการ ในอนาคตบุญเชื้อคิดว่าคงต้องส่งเสริมให้มีการทำผ้ามัดย้อมด้วยสีธรรมชาติ เพราะตลาดต่างประเทศต้องการผ้าที่เป็นสีธรรมชาติมากกว่า (สัมภาษณ์ บุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ : 2543)

ภาพที่ 4 บุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์ ผู้นำสตรีพัทลุง

ภาพที่ 5 ช่อผกา ทองสง ผู้นำกลุ่มสตรีสมุนไพร
เมื่อนำสมาชิกไปดูงานกลุ่มครูบ ยอดแก้ว

หนูพา ยศไพโรจน์ เป็นผู้ใหญ่บ้านหญิงจำนวนไม่กี่คนในจังหวัดพัทลุง เนื่องจาก
เพราะเป็นหลานสาวของ ยก ไชขาว (ยกไสขาม) จึงมีความเป็นคนรักเลสมัยใหม่ คือ “ใจถึง”
สนใจเรื่องการพัฒนาชาวบ้าน จึงได้รับเลือกให้เป็น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เมื่อ ปีพ.ศ.2530 และได้รับ
เลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านเมื่อ ปีพ.ศ. 2539 ปัจจุบันเป็นกำลังสำคัญของกลุ่มทอผ้าแพรงหาและเป็นผู้นำ
สตรีตำบลแพรงหา (สัมภาษณ์ หนูพา ยศไพโรจน์ : 2543)

ชบา อินทร์เอียด เป็นมุสลิมที่มาจากอำเภอกงหราขณะที่เข้ามาเป็นสะใภ้ของตำบล
แพรงหานั้นเป็นลูกจ้างตัวเล็ก ๆ คนหนึ่งขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง แต่ด้วยความมีมานะ
จึงสามารถสลับเลื่อนตำแหน่งมาเรื่อย ๆ พร้อม ๆ กับการเรียนต่อจนจบปริญญาตรีตำแหน่งสุดท้าย
สอบเป็นปลัดอำเภอยิงคนแรก ๆ ของจังหวัดพัทลุง มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชนคือการสนับสนุน
ส่งเสริมให้ชาวบ้านพัฒนาหมู่บ้านด้วยการประสานงานให้หน่วยงานในกรมการปกครองเข้ามา
ช่วยเหลือ นับว่าเป็นผู้นำสตรีที่สำคัญของชุมชนคนหนึ่ง

ช่อผกา ทองสง เป็นสะใภ้คนหนึ่งของผู้คนแพรงหา แต่เมื่อย้ายเข้ามาอยู่ในครอบครัว
นักพัฒนา เป็นภรรยาของสมคิด ทองสง ผู้บริหารการศึกษาและนักคิดคนหนึ่งของจังหวัดพัทลุง จึง
ได้รับการส่งเสริมบทบาทให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาในกลุ่มสตรี เมื่อมีสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัด
พัทลุงเกิดขึ้นที่โรงเรียนปัญญาวิทย์ ช่อผกา ก็เข้าสมัครเป็นนักเรียนและสอบได้วิชาเภสัชกรรมแผน
โบราณในปีแรก ขณะนี้กำลังสอบเพื่อขอรับใบประกอบโรคศิลป์ปีที่ 2 ในสาขาเวชกรรม เพียงเวลา
2 ปีที่ก่อตั้งกลุ่มสตรีสมุนไพร แพรงหาขึ้นมา บัดนี้กลุ่มฯมีความก้าวหน้าไปมากพอสมควร มีการ
ผลิตแชมพูสระผม น้ำยาล้างจาน, ข้าวกลิ้ง และกลุ่มสตรีที่เรียนเภสัชกรรม-เวชกรรมอีกส่วนหนึ่งก็
สามารถผลิตยาสมุนไพรประเภทน้ำมันวด, ยาต้ม, ยาหมอม, ยาแก้โรคต่าง ๆ อยู่หลายขนานและ
สามารถสร้างรายได้ให้กับราษฎรในชุมชนได้มาก อีกทั้งยังส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านใน
การแพทย์ทางเลือกที่กำลังเป็นที่สนใจในขณะนี้ (สัมภาษณ์ ช่อผกา ทองสง : 2543)

บทบาทของผู้นำสตรีเหล่านี้ เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่มองเห็น แต่ในความเป็นจริงยังมีผู้นำกลุ่มอยู่อีกจำนวนมากที่ไม่ได้แสดงบทบาทชัดเจน แต่ก็เป็นผู้นำในการคิด-การทำให้แสวงหาความ "ลงตัว" ในการใช้ชีวิตของชาวบ้าน เป็นผู้ดำเนินการศึกษาเพื่อพัฒนางานเองและการพัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้นี้แหละที่จะทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของราษฎรก็ย่อมสะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนเมื่อผู้ที่มีบทบาทของแม่เข้ามามีบทบาทในชุมชน การพัฒนาชุมชนก็มีความรอบด้านขึ้น

ผู้นำที่จัดว่ามีบทบาทอย่างมากในชุมชนแพรอกา คือบุคคลที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

พระครูวิจิตรปัญญาทร เจ้าอาวาสวัดควนแพรอกาและเจ้าคณะตำบลแพรอกา เคยเป็นพระลูกวัดปรางหมู่ในมาก่อน เมื่อวัดควนแพรอกาตำแหน่งเจ้าอาวาสว่าง จึงได้รับนิมนต์มาเป็นเจ้าอาวาสตั้งแต่ปีพ.ศ.2498 จนถึงปัจจุบัน นอกจากการพัฒนาวัดแล้ว ยังมีส่วนร่วมคิดกับกำนันคล้าย รอดชู ในการตัดถนนสายปรางหมู่ - แพรอกา จนเป็นถนนสายสำคัญของชุมชนในปัจจุบัน วัดควนแพรอกาเป็นวัดที่อยู่ใจกลางชุมชน มีพระจำพรรษาอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นอีกทางหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมบุตรหลานของผู้คนในชุมชนให้มีการศึกษาทั้งด้านปริยัติธรรมและนักธรรม ปัจจุบันมีลูกศิษย์จำนวนมากที่จบการศึกษาจากจังหวัดพัทลุง ไปศึกษาต่อในเมืองหลวง ถ้านับมหาเปรียญที่เป็นศิษย์วัดควนแพรอกา คงนับได้ไม่ต่ำกว่า 20 รูป นอกจากนั้นวัดแห่งนี้ยังเป็นศูนย์กลางในการให้การอบรมในด้านต่าง ๆ ของชุมชนอีกด้วย

ภาพที่ 6 พระครูวิจิตรปัญญาทร ผู้นำทางปัญญาของชุมชน

ภาพที่ 7 เกริกพล สุภาพรเหมินทร์(ที่สอง

จากซ้าย) แกนนำคนสำคัญของโรงเรียน
ปัญญาสุ

เมื่อปี พ.ศ.2525 พระครูวิจิตรปัญญาทร ได้ชักชวนชาวบ้านถางป่าบริเวณวัดปาวีโลย์ ซึ่งเคยเป็นวัดร้าง (สร้างเมื่อ พ.ศ.2225) เพื่อขอจัดตั้งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบล โดยนิมนต์พระปาน, พระนุ้ย มาจำพรรษาและขอให้อาสาสมัครชาวบ้านเข้ามาบวชเพื่อเป็นหลักในการฟื้นฟูวัด จึงได้นายเคว็จ ทองสง บวชเป็นพระภิกษุอีกรูปหนึ่ง หลังจากยกฐานะจากวัดร้างให้เป็นวัดสมบูรณ์แล้ว จึงร้องขอต่อกระทรวงศึกษาธิการเพื่อขอจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบล โดยใช้ที่ดินของวัดและที่ดินของราษฎรอีกจำนวนหนึ่ง เป็นจำนวน 35 ไร่ ระหว่างที่ทางราชการยังลังเลอยู่ นางสั้น กรดเต็ม ราษฎรในชุมชนได้เข้าถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัวในคราวเสด็จค่ายอภัยบริรักษ์ โรงเรียนปัญญาวุธจึงได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2525 (ครบ 300 ปีหลังจากการสร้างวัดพุด) และกลายเป็นศูนย์กลางในการอบรมความรู้ด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชนที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง

เกริกพล สุภาพรเหมินทร์ (สกุลเดิม ทองขุนดำ) เป็นข้าราชการครูที่เกษียณอายุราชการแล้วมาทำหน้าที่มีบทบาทเป็นผู้นำในชุมชน และเป็นผู้ประสานงานสร้างเครือข่ายขององค์กรต่าง ๆ ในจังหวัดพัทลุง ตั้งขึ้นมาเป็น “เครือข่ายเกลอย่าน พัทลุง” มีผู้นำชาวบ้านจำนวนมากมาทำกิจกรรมร่วมกัน เกริกพลเป็นผู้ริเริ่มกับบุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์ ผู้เป็นภรรยาในการก่อตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรกหา เป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มโคเนื้อแพรกหา กลุ่มออมทรัพย์แพรกหา รุกกิกบิมน้ำมัน และเป็นผู้ประสานงานกองทุนสังคมของธนาคารออมสิน (SIF) ในระดับประเทศ เป็นประธานกลุ่มโคเนื้อจังหวัดพัทลุง นับว่าเกริกพลเป็นผู้นำที่สำคัญคนหนึ่งของชุมชนแพรกหา (สัมภาษณ์ เกริกพล สุภาพรเหมินทร์ : 2543)

พันธ์ บุญมาก นายกสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวุธ) ผู้สำเร็จการศึกษาวิชาการแพทย์แผนไทยสาขาเภสัชกรรมและสาขาเวชกรรมมาจากจังหวัดสงขลา เข้ามาบุกเบิกด้านการศึกษาแพทย์แผนไทยในจังหวัดพัทลุงตั้งแต่ปีพ.ศ.2536 โดยจัดตั้งชมรมสมุนไพรและสถานพยาบาลขึ้นที่วัดปรางหมูนอก โดยเมื่อมีปัญหาด้านอุดมการณ์ก็นำสมาชิกส่วนใหญ่มารวมตัวกันที่โรงเรียนปัญญาวุธ ภายใต้การดูแลสนับสนุนของสมคิด ทองสง ผู้เป็นอาจารย์ใหญ่ ในปีพ.ศ.2537 และปี พ.ศ. 2538 ก็ได้ก่อสร้างอาคารขึ้นมาเป็นเอกเทศ พร้อม ๆ กับการขอจัดตั้งสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวุธ) ขึ้นมาจนสำเร็จ ปัจจุบันสมาคมฯ มีบทบาทในการให้การศึกษาศึกษาและสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก ไม่ใช่เฉพาะชุมชนแพรกหาเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงในจังหวัดพัทลุงและจังหวัดใกล้เคียงด้วย อาชีพการปลูกพืชสมุนไพรและการประกอบยาตามตำรับแพทย์แผนไทยซึ่งกำลังเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนแพรกหา ขณะเดียวกัน ลูกศิษย์ที่จบไปจากสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวุธ) จำนวนไม่ต่ำกว่า 50 คน ต่างก็ไปเป็นผู้นำของชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดพัทลุง เช่น ชุมชนโพธิยาราม อำเภอเขาชัยสน ภายใต้การนำของ สนธิ ธรรมศิริ ชุมชนเขาปู่ อำเภอศรีบรรพต ภายใต้การนำของจำลอง บัวทอง เรือง เป็นต้น คุณูปการเหล่านี้ล้วนมาจากผู้นำ เช่น พันธ์ บุญมาก (สัมภาษณ์ พันธ์ บุญมาก : 2543)

ภาพที่ 8 พันธ์ บุญมาก ในบทบาทของวิทยากรอบรมเรื่อง แพทย์แผนไทย

เพียร ทองอินแก้ว ข้าราชการครูที่เกษียณอายุราชการแล้ว ปัจจุบัน เพียร ทองอินแก้ว เป็นกำลังสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์แพรงหา กลุ่มสตรีทอผ้าแพรงหา เป็นกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนปัญญาวุด เป็นกรรมการวัดควนแพรงหา เป็นผู้ประสานงานในการพัฒนาในทุก ๆ ด้านของชุมชนแพรงหาและชุมชนใกล้เคียง โดยเฉพาะการรณรงค์ให้ราษฎรในชุมชนสามารถยืนอยู่บนลำแข้งของตนเองได้อย่างมั่นคง (สัมภาษณ์ เพียร ทองอินแก้ว : 2543)

เพิ่ม ชูช่วย เป็นอดีตผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ เป็นอีกคนหนึ่งซึ่งช่วยให้ชุมชนพัฒนาก้าวหน้าในแนวทางของตนเอง เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ อาศัยที่เป็นครูเก่าในชุมชน ราษฎรจำนวนมากเป็นลูกศิษย์ จึงให้ความเคารพ ความนับถือ ความเกรงใจ จึงสามารถชี้แนะการพัฒนาให้ถูกทิศทางได้ ปัจจุบันเพิ่ม ชูช่วย เป็นกรรมการวัดควนแพรงหา เป็นกรรมการผู้ก่อตั้งมูลนิธิฯ - แหม้ว บุญเพชรแก้ว ซึ่งเป็นมูลนิธิเพื่อการศึกษาของโรงเรียนปัญญาวุด (สัมภาษณ์ เพิ่ม ชูช่วย : 2543)

ชาติชาย ศรีหนูสุด เป็นคนรุ่นใหม่ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง กลับมาประกอบอาชีพด้านการเกษตรและรับเหมาก่อสร้างในชุมชน ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 2 ตำบลแพรงหา และได้รับความไว้วางใจให้เป็นประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลตลอดมา ความเป็นคนหนุ่ม มีความคิดเป็นประชาธิปไตย เป็นนักคิด นักปฏิบัติ จึงเป็นกำลังสำคัญของชุมชนในการบุกเบิกทำโครงการใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนอย่างมาก ซึ่งคนรุ่นใหม่หลายคนที่อยู่ในกลุ่มพัฒนานี้ โดยจะเป็นอีกส่วนหนึ่งที่จะช่วยดำรงความเข้มแข็งของชุมชน และพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น (สัมภาษณ์ ชาติชาย ศรีหนูสุด : 2543)

ปลื้ม ชูคง เป็นนักบุกเบิกและนักปรับปรุงวัฒนธรรมที่มีความคิดก้าวหน้า ในอดีตคนในชุมชนคิดว่าปลื้มเป็นคนสติไม่ดีที่พยายามประยุक्तผลิตภัณฑกะลามะพร้าวให้เป็นสินค้าที่จะทำรายได้ให้แก่ชุมชน แต่ด้วยความตั้งใจจริงและพร้อมทั้งได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานระดับจังหวัดและการที่มีความคิดก้าวหน้า กะลามะพร้าว ของใช้ในครัวเรือนในสมัยโบราณที่เคยเป็นแค่เพียงจุกดักข้าว - แกง เป็นกะโหลกใส่ของ เป็นแสงดวงข้าวสาร เป็นป้อยดวงข้าวสารเป็นที่รองรับน้ำยาง ต่อมากลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปลักษณะแปลก ๆ สวยงาม และใช้งานได้มากขึ้น เช่น เข็มขัด, กระดุมเสื้อ, ที่เสียบผม, ปิ่นปักผม, ต่างหู, สร้อย, ถ้วยกาแฟ, กระปุกออมสิน, ข้อน, ส้อม, หวีพี ฯลฯ แต่ละปีผลิตภัณฑ์เหล่านี้ถูกส่งออกไปนอกชุมชนและส่งไปขายยังต่างประเทศ นำรายได้เข้ามาสู่ชุมชนได้ปีละหลายล้าน นอกจากนั้น ปลื้ม ชูคง ยังสร้างลูกศิษย์ให้เป็นนักออกแบบผลิตภัณฑ์กะลาในชุมชน ต่างชุมชน และต่างจังหวัดอีกเป็นจำนวนมาก ผลิตภัณฑ์ส่วนหนึ่งมาจากลูกศิษย์ที่จบออกไป และสินค้าจะถูกคัดเลือกโดยลูกค้าหลาย ๆ ระดับ

ขึ้นได้อีกไม่ถูกเลือกก็จะส่งคืนผู้ผลิต นับว่าเป็นวิธีการพัฒนาฝีมือที่แยบยลอีกแบบหนึ่ง (สัมภาษณ์ ปลื้ม ชูคง : 2543)

คลอง มาแดง เป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ตำบลแพรกหา อดีตเด็กทำยรถ อดีต นายห้างตะลุง อดีตผู้สมัครสมาชิกสภาจังหวัด เป็นผู้นำอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงของชุมชน แม้จะเรียนหนังสือน้อย แต่การที่ได้มีโอกาสคบหากับคนจำนวนมาก ทำให้เป็นคนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล คลองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสถานีอนามัยในชุมชน ให้มีความก้าวหน้า มีบริการด้านสุขภาพที่ดี เช่นเดียวกับการพัฒนาศูนย์เด็กปฐมวัยแพรกหา ซึ่งเขาเป็นประธานอยู่ ในครั้งที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านผู้มีผลงานดีเด่นของอำเภอ ปัจจุบันแม้จะสนใจในกิจกรรมการเมือง แต่ก็ไม่ละทิ้งการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่สร้างสรรค์ด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวที่สำคัญของชุมชน (สัมภาษณ์ คลอง มาแดง : 2543)

กล่อม ฤทธิ์คง เป็นเจ้าของสวนเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นผู้นำของราษฎรกลุ่มหนึ่งที่มียอดดินอยู่รอบหอนายา แหล่งน้ำที่อยู่ใจกลางตำบล จากการที่เคยเป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ทำให้เป็นผู้มีประสบการณ์มาก เขาจึงริเริ่มทำเกษตรแบบผสมผสาน ในลักษณะเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยเริ่มทำให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่าง ปีแรกขุดคู ยกร่องปลูกกระท้อน, สะตอ, สับปะรด, ฝรั่ง, ผักพื้นบ้าน, ไม้ดอกประเภทดาหลา และอื่น ๆ ในคูก็เลี้ยงปลา ทั้งปลาดุกเทศและปลารักรวมชาติ ในปีที่ 2 เริ่มมีสมาชิกใกล้เคียงทำตามแบบอย่าง ย่างเข้าปีที่ 3 ผลผลิตประเภทไม้ผลสามารถเก็บเกี่ยวได้แล้ว รอบ ๆ ที่พักยังมีเบ็ดเตล็ดและไก่สามสายพันธุ์ให้เก็บไข่และจำหน่ายเป็นไก่เนื้อ - เป็ดเนื้อได้อีก เกษตรแบบที่คนรุ่นก่อนเคยทำถูกนำมาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ปัจจุบันมีราษฎรในชุมชนไม่ต่ำกว่า 100 ราย ทำตามแบบอย่างเฉพาะในบริเวณรอบแหล่งน้ำหอนายามีถึง 20 ราย (สัมภาษณ์ กล่อม ฤทธิ์คง : 2543)

ผู้นำในชุมชนแพรกหาปัจจุบันเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างของผู้นำธรรมชาติที่นำพาชุมชนไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง ปรับใช้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสมมานานหลายร้อยปีนำมาใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกัน การที่ชุมชนสามารถยืนอยู่ได้ ย่อมต้องมีผู้นำเล็ก ๆ อีกจำนวนมากที่ไม่สามารถนำมาแสดงตน ณ ที่นี้ได้ ชุมชนแพรกหาวันนี้อาจไม่เป็นชุมชนที่มั่งคั่งตามทัศนะของธนาคารโลก แต่เป็นสังคมที่อุดมไปด้วยนักคิด และผู้นำของชุมชนเองอย่างที่กล่าวมา ก็ย่อมทำให้เป็นสังคมและชุมชนที่เข้มแข็งได้อย่างแท้จริง

7. การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งของชุมชนแพรูกาอีกประการหนึ่งเกิดจากการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมซึ่งเคยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนมาแล้วในอดีต ก่อนมีแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วัฒนธรรมพื้นบ้านที่ยังเป็นจุดเด่นของชุมชนแพรูกา มีดังนี้

7.1 วัฒนธรรมด้านอาชีพ

การประกอบอาชีพในชุมชนที่มีลักษณะการประยุกต์ใช้วัฒนธรรม คือ

1. การทอผ้า

ดังที่กล่าวแล้วว่าดั้งเดิมชุมชนแพรูกาทอผ้าใช้เอง และมีวิธีการดำเนินการตั้งแต่ต้นคือถางไร่ปลูกฝ้าย เก็บฝ้ายมาปั่นด้าย นำด้ายมาทอด้วยทูกเป็นผืนผ้า ย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ และตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า เมื่อธุรกิจทอผ้าในระบบอุตสาหกรรมรุกเข้ามา ชุมชนก็เปลี่ยนการบริโภคไปเป็นการซื้อผ้า โดยซื้อเสื้อผ้ามาจากภายนอก แต่ด้วยรากฐานที่เข้มแข็งของชุมชนผู้นำของชุมชนก็สามารถผลักดันให้มีการตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรูกาขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2522 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา 21 ปีมาแล้ว กลุ่มฯ ได้เติบโตมีสมาชิกมากกว่า 200 ราย ครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอควนขนุน อำเภอเมืองพัทลุง อำเภอศรีบรรพต และกิ่งอำเภอศรีนครินทร์ สมาชิกทุกคนล้วนเติบโตขึ้นมาจากการรวมกลุ่มในชุมชนแพรูกา จนเมื่อเร็ว ๆ นี้สามารถตั้งกลุ่มเพิ่มได้อีก 1 กลุ่ม คือกลุ่มทอผ้าบ้านทอนชมพู่ กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ บุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ กล่าวว่า “ในอนาคตจะพยายามผลักดันให้สมาชิกกลับไปใช้สีธรรมชาติย้อมผ้าอีกครั้ง เพราะตลาดต่างประเทศนิยมผ้าที่ทำมาจากสีธรรมชาติ” (สัมภาษณ์ บุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ : 2543) ในปัจจุบันกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรูกาเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งที่สุดกลุ่มหนึ่งของภาคใต้ มีนักเรียนจากชุมชนต่าง ๆ ทั้งในและนอกจังหวัดมาศึกษาเรียนรู้จากที่นี่จำนวนมาก

ภาพที่ 9 กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรูกา

ภาพที่ 10 กลุ่มตีเหล็กบ้านเกาะส็ก

2. การตีเหล็ก

“แก้ว ถึงหวัน” นายแก้ว นวนเรือง ได้รับฉายาว่า “ถึงหวัน” ก็เพราะว่ามีฝีมือตีเหล็กในระดับที่เจ้าตัวรับประกันว่า “คมถึงหวัน” (คำว่า ถึงหวัน คือที่สุด เช่น หรอยถึงหวัน) นอกจาก

นายแก้วแล้ว ยังมีผู้ยึดอาชีพตีเหล็กอีกหลายคน ในอดีตสิ่งของที่ทำในชุมชนมักจะเป็นมีด, พร้า, ดาบ และแกะเก็บข้าวเป็นหลัก ส่วนจอบจะหาซื้อจากตลาดนอกชุมชน ในปัจจุบันบ้านโคกสักยังมีราษฎรรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มตีเหล็ก และยังคงผลิตแกะเก็บข้าวออกจำหน่ายไปยังชุมชนต่าง ๆ ในภาคใต้ตลอดมา เมื่อในปีสองปีนี้เองกลุ่มต้องประสบปัญหา เนื่องจากราษฎรหันไปใช้บริการรถตัดข้าวกันมากขึ้น แกะเก็บข้าวจึงมีเหลือค้างจำหน่ายไม่ได้ กลุ่มจึงต้องหันไปทำของใช้ประเภทมีดเดินป่า และเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าวเป็นการทดแทนรายได้ที่ลดน้อยลงไป

3. กะลามะพร้าวเงินล้าน

ชุมชนแพรงหาเป็นเช่นเดียวกับชุมชนภาคใต้ทั่วไปที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับมะพร้าวเป็นอย่างมาก ตั้งแต่เริ่มต้นยกเสาเรือน พรรณไม้ที่ใช้ประกอบในการยกเสาเอกมีเพียงสามชนิดเท่านั้น คือ กล้วย อ้อย และมะพร้าว ความหมายโดยนัยของมะพร้าว หมายถึง ความมั่นคง การยั่งยืนนาน เหมือนที่พูดกันว่า “อยู่กันจนพร้าวเฒ่า” หมายถึงอยู่กันนานจนมะพร้าวที่ปลูกไว้ข้างบ้านค่อย ๆ เติบโตขึ้นตามความสูง บอกให้รู้ว่าอายุยืนนานมาก มะพร้าวที่ใช้ในวันยกเสาเอกก็มักจะนำมาปลูกไว้ข้าง ๆ บ้าน จึงเป็นเสมือนที่กล่าวแล้วข้างต้น ถ้าอยากรู้ว่าบ้านนี้ปลูกสร้างมานานแค่ไหนให้สังเกตต้นมะพร้าวต้นที่สูงที่สุดข้างบ้าน

ในแง่ของสาระประโยชน์มะพร้าวมีความเป็นมาคู่กับสังคมภาคใต้มาเป็นเวลายาวนานเพราะมะพร้าวเป็นของ “จำเป็น” ขนมอบทุกชนิดใช้มะพร้าวเป็นส่วนประกอบ ถ้าไม่ใช้ในรูปแบบที่ก็ใช้ในรูปแบบน้ำมัน หรือใช้เนื้อมะพร้าวสด เมื่อเนื้อมะพร้าวถูกใช้ส่วนของกะลาแทนที่จะกลายเป็น “ขยะ” คุณลักษณะที่แข็งทนจึงถูกนำมาใช้ให้เป็นของใช้ภายในบ้านตามขนาดและรูปทรงของกะลาเป็นต้นว่า มะพร้าวตาเดียวด้านที่มีรูซึ่งเรียกว่า “พรกผู้” จะถูกนำมาทำ “บ๊วย” สำหรับตวงข้าวสารเวลาจะหุงข้าว “พรกเมีย” ที่มีขนาดใหญ่เป็นพิเศษจะถูกนำไปใช้ทำ “แล่ง” ตวงข้าวปลูก ถ้าขนาดเล็กลงมาก็จะใช้ทำ “โหลก” ซึ่งอาจใช้ใส่ของต่างๆ เวลาทำกิจกรรมนอกบ้าน แม้แต่หีบเปิดก็ต้องใช้ “โหลกเดือน” ใส่ใส่เดือนที่เป็นเหยื่อเบ็ด และที่มีขนาดเล็กลงมาก็อาจจะนำมาใช้ทำ “พรกเกลือ” หรือทำจุกดักแกงในงานต่าง ๆ (ต้องการดักทีละมากๆ) ส่วนที่ทำจุกดักแกง จุกดักข้าว ดักน้ำมันที่บ้านก็จะเป็นขนาดเล็กที่สุด ไม่ใช่เฉพาะแต่เท่านั้น ทุกชุมชนที่มีมะพร้าวจึงจะต้องรู้จักกระบวยดักน้ำตามศาลากลางหน จนกระทั่งเป็นด้วยกะลาของครอบครัวที่ขาดสน แม้แต่ใช้ทำนาฬิกาที่ทำใช้กะลาตัวผู้หรือ “พรกผู้” ลอยในน้ำเมื่อน้ำเข้าเต็มก็ยกเสียทีหนึ่ง จึงเป็นที่มาของการแข่งขันชกมวยและตีไก่ที่กำหนดเวลาเป็น “ยก” คำว่า “นาฬิกา” ก็จะมาจกไหนเสียเล่าถ้าไม่มาจาก “นาฬิกา” ซึ่งก็คือมะพร้าวนั่นเอง กะลาที่ไม่ได้ขนาดแล้วเท่านั้นจึงจะนำไปใช้เป็นที่รองรับน้ำยางที่มีความหนาทึบ ประหยัด และไม่ต้องซื้อหา

วันนี้ปลื้ม ชูคอง ราษฎรชาวบ้านคอกวัวที่มีนิสัยชอบในทางศิลปะได้พัฒนากะลามะพร้าวให้เป็นสินค้าราคาเป็นล้าน นำรายได้เข้าสู่ชุมชนตลอดปีและรายได้ที่วันนั้นก็ป็นรายได้ที่มาจากต่างประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ จากที่เคยเป็นของใช้ในบ้านคนจนจน อาศัยความคิดของคนจนนั่นเองพัฒนามันจนกลายเป็นของใช้สำหรับคนรวยไปแล้ว สินค้า Hand made ที่ชาวตะวันตกนิยม ได้แสดงถึงความสามารถความฉลาดในการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง จึงไม่น่าแปลกใจที่ปีนี้ (2543) ปลื้ม ชูคอง ได้รับการพิจารณาคัดเลือกให้เป็น “คนดีศรีสังคม” อีกคนหนึ่งของประเทศ วันพรุ่งนี้จึงเป็นอรุณรุ่งของบรรดาสมาชิกผู้ทำहतกรรมกะลามะพร้าวทุกคนที่จะเติบโตเข้มแข็งเป็นหลักให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

ไม่ใช่แต่เพียงบ้านคอกวัวหรือชัยบุรีเท่านั้น วันนี้บ้านโคกสักก็เป็นอีกหมู่บ้านที่หันมาผลิตสินค้าจากกะลาหลังจากที่ “แกะเก็บข้าว มีปัญหาด้านการตลาดเนื่องจากคนภาคใต้หันมานิยมใช้รถตัดข้าวมากขึ้น หมู่บ้านบริวารอีกหลายหมู่บ้านทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดที่เป็นลูกศิษย์ “น้ำปลื้ม” กำลังช่วยกันสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้วย การผลิตสินค้าจากกะลามะพร้าวซึ่งมีตั้งแต่ กระบายตักน้ำ จวัก ทับพี ช้อนตักทอดช่อง กระปุกอมสิน เข็มขัด ปิ่นปักผม ช้อน-ส้อม กระดุม พวงกุญแจรูปแบบต่างๆ หวีเสียบผม ฯลฯ สินค้าเหล่านี้ผลิตมาจากความคิดของคนในชุมชนและจากความต้องการของลูกค้า มีเป็นจำนวนมากที่ลูกค้าเป็นผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ชุมชนทำให้ วันนั้นนอกจากชุมชนจะมีความเข้มแข็งขึ้นจากการลดรายจ่าย-เพิ่มรายได้แล้ว ยังมีส่วนช่วยประเทศอีกมหาศาลจากการช่วยประหยัดพลังงานในการผลิตสินค้า (ซึ่งส่วนใหญ่ผลิตในโรงงานและใช้พลังงานมาก) ขณะเดียวกันก็ช่วยลดขยะที่ทำลายยากประเภทพลาสติกได้อย่างมาก เพราะกะลามะพร้าวและส่วนประกอบที่เป็นไม้ตาล ไม้ซี่เหล็ก ที่นอกจากจะมีลวดลายเฉพาะตัวสวยงามแล้วเมื่อหมดอายุการใช้งานก็ยังเป็นขยะที่ทำลายง่ายอีกด้วยมีชาวที่ไม่ยืนยันบอกว่า ญี่ปุ่นซื้อจวักจากชุมชนไปโดยนำไปแกะด้ามที่เป็นไม้ซี่เหล็กไปทำการวิจัยเพื่อหาสารเคมีที่เป็นยาจากแก่นซี่เหล็ก ระยะเวลา ๗ ปีส่งสินค้าจากญี่ปุ่นจึงมากขึ้น แต่ยังคงน้อยกว่าอเมริกาเหนือและยุโรปตะวันตกอยู่ ใครจะเชื่อว่ากะลามะพร้าวที่เป็นขยะอยู่ข้างบ้านเป็นที่อาศัยของงูลายจะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ถึงเพียงนี้ (สัมภาษณ์ เกริกพล สุภาพรเหมินทร์ : 2543)

4. สมุนไพรร - หมอพื้นบ้าน - แพทย์แผนไทย

เมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว นาน ๆ ชาวบ้านจึงจะออกไป “สุบศาลา” สักครั้งหนึ่ง นั่นหมายถึงต้องเจ็บป่วยขนาดหนัก หรือประสบอุบัติเหตุร้ายแรงจริง ๆ แต่กระนั้นก็ตามชาวบ้านอีกหลายคนก็มักเลือกที่จะรักษาตนเองด้วยสมุนไพรร และหมอพื้นบ้านที่มีอยู่จำนวนมาก แม้ประสบอุบัติเหตุก็ยังมีความเชื่อว่า “หมอบ้าน” รักษาได้ดีกว่า โดยเฉพาะหมอกระดุก หมอปล้อง สุกทอง

จึงเป็นหมอกระดูกที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนพัทลุงและจังหวัดใกล้เคียง เมื่อหมอปลั่งตาย วิชาการรักษากระดูกก็ตกมาเป็นของหมอเจิม สุกทอง ผู้เป็นลูก คนนิยมมารับการรักษามากจนกระทั่งต้องต่อเติมบ้านให้เป็นที่พักของคนไข้ (สัมภาษณ์ เจิม สุกทอง : 2543) ส่วนหมอรักษาโรคทั่วไปคือหมอรุ่ม เรืองมา และ“หมอแพทย์นุ่นตั่ง” ก็เป็นหมอสำคัญของชุมชน นางจิต สุกทอง, นางเนียม นวนเรือง และนางแก้ว เพชรสุก คือหมอต้าแยประจำชุมชน ที่ทำคลอดให้กับเด็กทุกคนในชุมชนในเวลานั้น

วันนี้การรักษาสุขภาพตามแบบแผนตะวันตกไม่ได้ถูกละเลย ตรงกันข้ามชุมชนแพรหาเป็นชุมชนที่สามารถประยุกต์ใช้สมุนไพร - หมอพื้นบ้านให้มาเป็นการแพทย์แผนไทย และยังคงให้การบริการด้านสุขภาพแก่ราษฎรทั้งในชุมชนและต่างชุมชน ตลอดถึงต่างจังหวัด วันนี้ หมอรุ่ม เรืองมา, หมอแพทย์ นุ่นตั่ง หมอจู้ จันทรแก้ว ยังคงได้ใช้วิชาที่ร่ำเรียนมารักษาคนไข้ คนรุ่นหลังอย่างหมอพันธ์ บุญมาก, หมอแดง ชูสิริ, หมอรัฐศักดิ์ วิจิตรโสภา, หมอจำเนียร พลอยดำ, หมอสมหมาย ละออกอ, หมอจำลอง บัวทองเรือง, หมอเชียง ทิพย์ดี, หมอจู้, หมอสนิท ธรรมศิริ, หมอหนูพับ ทองสง, หมอบัว บุญรอด ฯลฯ ก็เป็นหมอรุ่นใหม่ที่ร่ำเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงสาธารณสุข สอบเพื่อขอรับใบประกอบโรคศิลป์ ตาม พ.ร.บ.การประกอบโรคศิลป์ การประกอบอาชีพเป็น “หมอ” จึงจะถูกต้องตามกฎหมาย รับรองความปลอดภัยได้ตามมาตรฐานของการบริการสุขภาพ ไม่ใช่แต่ชาวบ้าน แม้แต่ข้าราชการครูอย่างไพรัตน์ ชูผล, ช่อผกา ทองสง, สมคิด ทองสง ก็เข้าเป็นลูกศิษย์ของสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญา วุฑ) และรับใบประกอบโรคศิลป์ เป็น “หมอ” ที่สมบูรณ์ตาม พ.ร.บ.ทุกประการ ขณะนี้ยังมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ, เจ้าหน้าที่อนามัยมาสมัครเข้าเรียน จึงกล่าวได้ว่า ชุมชนแพรหาได้ประยุกต์ใช้การแพทย์แผนไทย โดยการเข้ามาดูแลรักษาสุขภาพของชุมชน เสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น เมื่อมี “หมอ” จำนวนมากจึงไม่น่าแปลกใจที่ยอดจำหน่ายยาแผนโบราณของจังหวัดพัทลุงมีสถิติที่ใกล้เคียงกับจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งๆ ที่จังหวัดพัทลุงมีประชากรน้อยกว่านครศรีธรรมราชหลายเท่าตัว (สัมภาษณ์ สนธยา ชำนะ : 2542)

ภาพที่ 11 พระและฆราวาสที่สนใจเข้าร่วมประชุม แพทย์แผนไทย ณ ที่ทำการสมาคมฯ

ภาพที่ 12 บ้านหมอเจริญ ขวัญกลับ สมาชิกของสมาคมแพทย์แผนไทยฯ มีสมุนไพรปลูกคร่อมอยู่รอบบ้าน

5. การเลี้ยงสัตว์แบบพื้นบ้าน

สัตว์เลี้ยงที่อยู่ชุมชนแพรกกหา คือวัวพื้นเมือง เป็นสัตว์อเนกประสงค์ ทั้งใช้ไถนา ออกลูกมาก็ขุนเลี้ยงจนโตขายไป วัวเนื้อหรือวัวผู้ที่มีหน่วยก้านดี มีลักษณะดี มีทักษะดีก็จะถูกเลี้ยงและฝึกให้เป็นวัวชน จะใช้ชนพนันในเทศกาลต่าง ๆ หรือเลี้ยงไว้คู่บารมีก็สุดแล้วแต่ (ผู้เลี้ยงวัวชนดี ๆ มักจะมีคนยกย่องลักษณะเดียวกับ “นักเลง” ทั่ว ๆ ไป เช่น นายคง เจ้าของวัวนิลที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “นิลคง” จะเป็นที่ยู่งักและเป็นที่ยึดถือของคนในชุมชน เช่นเดียวกับวัวชนตัวอื่น ๆ ที่มีชื่อเจ้าของติดอยู่ด้วย เช่น โพธิ์สุข คือวัวโพธิ์ของนายสุข, ผียนลูกไก่ คือนายผียน เจ้าของวัวชนชื่อไ้ลูกไก่) วัวจึงเป็นส่วนหนึ่งของทุกครอบครัว พุดได้ว่าองค์ประกอบของบ้าน นอกจากจะมีตัวบ้าน มี “เรือนข้าว” แล้ว ยังต้องมีคอกวัวอีกด้วย คอกวัวส่วนใหญ่จะอยู่ใต้ถุนบ้านเพื่อให้สามารถดูแลไม่ให้โจรเข้ามาขโมย และสามารถลงไปสูมไฟให้วัวได้ในคืนที่มีชุม แต่บางบ้านก็อาจสร้างคอกวัวแยกต่างหากออกไป

ปัจจุบันวัวพื้นเมืองมีปริมาณลดลงมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ราษฎรที่เลี้ยงวัวฝูงปล่อยให้กินหญ้าในทุ่งกว้างไม่มีอีกแล้ว เด็กเลี้ยงวัวไปอยู่ในระบบโรงเรียนหมด ทุ่งนาถูกเปลี่ยนจากทุ่งโล่งเป็นการเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น การปล่อยวัวฝูงไม่สามารถทำได้อีกต่อไป การทำนาในปัจจุบันเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่มีความจำเป็นต้องใช้วัวอีกแล้ว เพราะรถไถนาเดินตามและรถแทรกเตอร์เข้ามามีบทบาทแทน เมื่อการเลี้ยงวัวแบบอเนกประสงค์เป็นไปไม่ได้ จำนวนวัวจึงลดลง แต่ความต้องการเนื้อวัวบริโภคกลับมีมากขึ้น จึงยิ่งเป็นตัวเร่งให้จำนวนวัวลดลงอย่างรวดเร็ว ราคาวัวเป็นจึงแพงขึ้นอย่างที่สุด ราษฎรส่วนหนึ่งจับทิศทางเรื่องนี้ได้ จึงชวนกันมาตั้งกลุ่มเลี้ยงโคเนื้อขึ้น ซึ่งตลาดวัวกำลังเป็นของผู้ขายอย่างชัดเจน การปรับใช้วัฒนธรรมด้านอาชีพของกลุ่มโคเนื้อแพรกกหาจึงน่าจะเป็นจุดแข็งอีกจุดหนึ่งที่ทำให้ชุมชนแพรกกหา มีความเข้มแข็งขึ้น

สัตว์เลี้ยงใต้ถุนบ้านอีกชนิดคือไก่บ้านที่เกือบไม่ต้องดูแลหรือให้อาหารในลักษณะการเลี้ยงเลย ชาวบ้านทั่วไปจึงไม่พูดว่า “เลี้ยงไก่” แต่จะใช้คำว่า “รักษาไก่” การรักษาคือดูแลไม่ให้ใครมาขโมยไปแกงเสียเท่านั้นเอง นอกนั้นอาจจะเป็นการเล็กน้อยในการทำรังให้ไก่ และหา “เคง” ให้ลูกไก่ในช่วงออกไข่ 2-3 วันแรก นอกจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของไก่ ที่จะต้องดูแลตัวเอง เมื่อถึงเวลาหรือได้น้ำหนักพอดีก็就会被จับไปขายตามตลาดนัด ไก่พื้นเมืองก็ลักษณะเดียวกับวัวพื้นเมือง คือไก่ตัวผู้ที่มีลักษณะดี เจ้าของก็จะเลี้ยงและฝึกให้เป็นไก่ชน เอาไว้ชนกันตามบ่อนต่าง ๆ เป็นความบันเทิงอีกรูปแบบหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นการคัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์ไก่พื้นเมืองไปด้วย ระยะเวลาแม้มีไก่ตะเภา ไก่โรต ไก่ต็อก ฯลฯ เข้ามา แต่ไก่พื้นเมืองก็พัฒนาไปมากเป็นเพราะตลาดกว้างขึ้น และคนนิยมบริโภคเนื้อ “ไก่บ้าน” มากกว่าไก่ชนิดอื่น ๆ ไก่บ้านที่แต่เดิม

ถูกปล่อยให้หาอาหารกินเอง และคอยเก็บเศษอาหารใต้ถุนบ้าน จึงถูกปรับวิธีการเลี้ยง ปรับปรุงสายพันธุ์ อนุรักษ์พันธุ์ กลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งในระบบเศรษฐกิจพอเพียง

“หมูขี้พรา” คือหมูพื้นเมืองที่เป็นสัตว์เลี้ยงใต้ถุนบ้าน หรือสัตว์เลี้ยงที่ปล่อยให้หาอาหารกินเองในชุมชนชนบทมานาน ชุมชนแพรงหาแต่เดิมมีทั้งนา ทั้งป่า การเลี้ยงหมูขี้พราจึงเป็นความลงตัวอย่างหนึ่ง โดยเริ่มจากการนำลูกหมูมาผูกไว้ใต้ถุนเพื่อให้กินเศษอาหารที่เหลือกินในแต่ละมื้อของครอบครัว อาจจะไม่ต้องการอาหารอะไรมาให้หมูกินเพิ่มเติมมากกว่านี้ แต่เมื่อหมูโตขึ้นจำเป็นต้องนำไปผูกไว้ใกล้บ้าน เพราะกลิ่นขี้หมูจะเป็นที่รังเกียจ ไม่เหมือนกับขี้วัว ในขั้นนี้อาจจะต้องมีคอกเล็ก ๆ ที่ทำด้วยวัสดุพื้นบ้าน มีรางหมูที่ขุดจากไม้เนื้ออ่อนประเภทไม้หนุ่ย อาหารอาจจะต้องเพิ่มรำข้าวที่ได้จากการซ้อมข้าวกล้อง และอาจจะต้องต้มข้าวกล้องผสมบอนให้หมูกินด้วย หากไม่มีภาระยุ่งมากนักก็นำหยวกกล้วยมาชอยใส่ครก “เซ” ให้แหลก ผสมกับข้าว - รำข้าว เป็นอาหารของหมูขี้พราที่ดีที่สุดแล้ว เสียงเรียกสัตว์เลี้ยงสมัยก่อนนอกจากเสียง “ขลุก ๆ ๆ” ที่เรียกไถ่มากินเศษข้าวแล้ว ก็ยังมีเสียง “มะ..โฮ..มะ” เป็นเสียงเรียกหมูขี้พรามากินข้าวด้วย ระยะเวลาการเลี้ยงหมูขี้พราอาจจะนานกว่าการเลี้ยงหมูพันธุ์ดี แต่ไม่เป็นปัญหาและภาระแก่ผู้เลี้ยงแต่ประการใด

ภาพที่ 13 หมูขี้พรา

มีบางบ้านเลี้ยงแม่หมูไว้ขายลูก ก็อาจมีภาระในการหาหยวกกล้วยและบอนมาต้มให้หมูกินมากขึ้น แต่ไม่ต้องซื้อหัวอาหารสำเร็จหรืออาหารสำเร็จรูปมาจากร้านค้า เมื่อแม่หมูจะออกลูกก็ไม่ต้องเป็นภาระในการทำคลอด, คอยตัดเชี้ยว, ตัดสายสะดือให้ เป็นหน้าที่ของแม่หมูทั้งสิ้น เริ่มตั้งแต่การไปหาปาละเมาะห่างไกลจากบ้านคน ทำการ “หักขุม” ทำที่คลอด หลังการคลอดแล้ว แม่หมูก็ดูแลลูกเอง การตอนลูกหมูเป็นเรื่องของผู้ที่ซื้อลูกหมูไปเลี้ยงในภายหลัง แต่การจับลูกหมูขายให้กับลูกค้าค่อนข้างยุ่งยากอยู่บ้างที่ผู้ขายจะต้องวิ่งไล่จับลูกหมู แล้วยังต้องวิ่งหนีไม่ให้แม่หมูตามมาขวิดจนจับได้ทันอีกด้วย ซึ่งบางครั้งก็เป็นเกมที่สนุกตื่นเต้นและเสียงอยู่บ้างเหมือนกัน การเลี้ยงแม่หมูเพื่อขายลูกก็เป็นลำไผ่พิเศษของคนที่มีเนื้อที่บ้นกว้างหน่อย บ้านไหนเลี้ยง

แม่หมูก็จะเห็นเป็นรอยปลักที่แม่หมูใช้นอนในเวลาอากาศร้อน และคนที่มีอาการยึดยาด มักจะนำมาเปรียบเทียบกับ “ยึดยาดเหมือนแม่หมู” คงจะพอนึกภาพของแม่หมูได้ดี

เมื่อระบบธุรกิจเข้ามาถึงชุมชน การเร่งผลิตเพื่อจำหน่ายเกิดขึ้น การเลี้ยงหมูก็เปลี่ยนไป ราษฎรได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงหมูพันธุ์ต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ลาร์จไวท์, พันธุ์ร็อคเจอร์ซี่, พันธุ์นิวแฮมเชียร์ ฯลฯ และหมูพันธุ์เหล่านี้ล้วนต้องเลี้ยงด้วยอาหารสำเร็จรูป หรือหัวอาหารอันอุดมไปด้วยสารเคมีกระตุ้นการเจริญเติบโตมากมาย วัฒนธรรมการเลี้ยงหมูก็เปลี่ยนไป คนเลี้ยงหมูก็ต้องทุ่มเทเอาใจใส่ในการเลี้ยงหมูมากเป็นพิเศษ การเลี้ยงหมูกลายเป็นอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของฟาร์มเอง หรือรับจ้างเลี้ยงให้เจ้าของธุรกิจ ต่อเมื่อมีการพบพิษภัยในเนื้อหมูที่แฝงมาในสารเคมีจากอาหาร จากยา จากการเลี้ยงดูที่ผิดธรรมชาติ ชาวบ้านในชุมชนจึงเห็นความสำคัญของหมูขึ้นพรวดอีกครั้งหนึ่ง ปัจจุบันการเลี้ยงหมูขึ้นพรวดเริ่มฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ พร้อม ๆ กับการพูดถึงธุรกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง แม้จะเป็นการเริ่มต้นใหม่ แต่มันคือความเข้มแข็ง ความยั่งยืนอย่างหนึ่งของชุมชน

6. ทำนา - ทำไร่

อาชีพที่มักจะใช้กรอกลงไปในแบบฟอร์มต่าง ๆ หรือเมื่อถูกถามถึงอาชีพคนชนบททั่วไปจะตอบว่า “ทำนา - ทำไร่” แต่ก่อนอาชีพโดด ๆ เช่นทำนา / ทำไร่ / ทำสวน ไม่มี ทุกอาชีพจะต้องมีการบูรณาการอาชีพของตนให้ทำได้หลาย ๆ อาชีพ ชุมชนแพรกกาก็เช่นนั้นเหมือนกัน อาชีพหลักไม่ได้มีอาชีพเดียว แต่อย่างน้อยต้องมี 2 อาชีพ คือ ทำนา - ทำไร่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุหลัก ๆ คือฤดูกาลของการทำนาทำไร่ต่างกัน หน้าแล้งชาวนาก็ไปถางไร่บนควน หลังจากเผาไร่เสร็จก็ “นำข้าว” ประเภทข้าวไร่ ขณะเดียวกันก็ปลูกพืชไร่ไปด้วย บางคนก็เอาเมล็ดพริกขึ้นไร่ไปปนไปกับเมล็ดข้าว พืช 2 ชนิดออกขึ้นมาพร้อมกัน แต่ข้าวอายุสั้นกว่า เมื่อข้าวสุก ฟางข้าวก็ฟุบลงมา ต้นพริกขึ้นมาก็ได้อาศัยฟางข้าวเป็นทั้งร่มเงาในตอนแรก เป็นตัวเก็บความชื้นในเวลาต่อมา และเป็นปุ๋ยในที่สุด คนทำไร่มักปลูกพืชผักหลาย ๆ ชนิด นอกเหนือจากพริกขึ้นไร่แล้วก็มีขมิ้น, มะเขือ, ถั่วฝักยาว (ถั่วที่มีอายุมากกว่า 1 ฤดู) มันชนิดต่าง ๆ หลังจากปลูกพืชไร่เสร็จ หน้าฝนก็มาถึงพอดี ชาวไร่ก็เปลี่ยนเป็นชาวนา เมื่อเริ่มมีน้ำขังในนา ก็ถอนกล้าที่เตรียมไว้มาปักดำในนา ซึ่งโดยทั่วไปไม่เกิน 1 เดือนก็เสร็จ หรือระหว่างนั้นอาจไป ๆ มา ๆ ระหว่างไร่กับนา ในไร่ก็เริ่มปลูกไม้ประเภทอายุข้ามปี เช่น สับปะรด กัลย และเริ่มเปลี่ยนไร่ให้เป็นสวน ซึ่งตอนหลังนิยมทำสวนยางพารามากกว่าอย่างอื่น ช่วงที่ฝนตกหนัก น้ำท่วม ไร่ไม่มีหญ้าจะกิน ก็อาจต้องจูงวัวไปผูกไว้ที่ไร่สัก 1 - 2 เดือน ในไร่ช่วงหน้าฝนมีหญ้าอุดมสมบูรณ์ดี อาหารคนในช่วงหน้าฝนก็สมบูรณ์มาก ชาวไร่มักจะ

ชุดมันขี้หนูหาลงมาขายในช่วงหน้าน้ำนี้เอง และในหน้าน้ำ ปลาน้ำจืดหลายชนิดก็มักจะเป็นอาหารประเภทแกงส้มร่วมกับมันขี้หนู อาหารสุดยอดอร่อยประจำหน้าฝนของคนในชุมชน

หลังจากฝนขาดเม็ดไปไม่นาน ข้าวไร่ก็จะสุกพอดี การเก็บเกี่ยวข้าวไร่มักใช้เวลาไม่นานเพราะเนื้อที่ไม่มากนัก เก็บข้าวไร่เสร็จก็ได้เวลาของข้าวในนาบ้าง ซึ่งในช่วงนั้นก็ย่างเข้าฤดูแล้งพอดี เมื่อเก็บข้าวในนาเสร็จอาจมีเวลาพักผ่อนในช่วง “วันว่าง” หรือสงกรานต์สักครึ่งเดือน แล้วกลับเข้าสู่วัฏจักรการดำไร่ต่ออีก วนเวียนกันเป็นอย่างนี้ทุกปี

ในระยะหลังเนื้อที่ป่าที่จะดำไร่หมดไป จะมีการทำไร่ก็เฉพาะคนที่ทำการโค่นยางพาราต้นเก่า เตรียมปลูกยางพาราหรือพืชอื่นใหม่ กระบวนการทำไร่ก็จะมาถึง แต่ปัจจุบันการดำไร่ การเผาปรน ไม่มีเหมือนเมื่อก่อนอีกแล้ว เพราะมีรถแทรกเตอร์เข้ามาทำงานแทน จุดเด่นของการทำนา - ไร่ที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนคือ ทุกกระบวนการมีการผลิต การบริโภคก็บริโภคสิ่งที่ตนเองสามารถผลิตได้ หรือได้มาจากการแลกเปลี่ยนในตลาดนัด และในตลาดนัดนี้เองที่เป็นทางระบายสินค้าที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนออกไปสู่ภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นมันขี้หนู, มันหอม, มันสำปะหลัง, มันเทศ, มันอัน, พริกขี้หนู, มะเขือ, แตงไร่, พักทอง, พักเขี้ยว, ข้าวเหนียวไร่, ถั่วยดดิบ, ถั่วยดสุก, ถั่วยดตาก และพืชไร่อื่น ๆ

7. การทำสวน

ชาวนาทั่วไปที่มีความขยันขันแข็ง เมื่อทำนา - ไร่ไปสักพักหนึ่งก็จะมีสวนของตัวเองในที่ดินที่เคยทำไร่ตนเอง แต่บางคนก็อาจจะได้เป็นเจ้าของสวนในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ได้รับมรดกมา หรือมีเงินเก็บ สามารถซื้อสวนเป็นของตัวเองได้ สวนโดยทั่วไปของชุมชนแพรกกหาจะมี 2 ลักษณะ คือสวนที่อยู่ในที่ดินบ้าน (หรือบ้านในสวน) สวนประเภทนี้มักมีขนาดไม่ใหญ่โตมากนัก อีกลักษณะคือสวนที่อยู่บนควนซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ 5 - 15 กิโลเมตร โดยทั่วไปคนในชุมชนแพรกกหาจะไปทำสวนอยู่แถบ ตำบลตะพาน, ตำบลเขาปู่ อำเภอศรีบรรพต และตำบลชุมพล กิ่งอำเภอศรีนครินทร์

ถ้าแบ่งลักษณะของสวนน่าจะแบ่งเป็นออกได้ 2 ลักษณะ คือสวนผลไม้กับสวนยางพารา ในระยะแรกสวนผลไม้กับสวนยางจะปนกันอยู่ในลักษณะ “ปายาง” คือปลูกยางพาราพันธุ์พื้นเมืองเป็นหลัก แต่ก็มีไม้อื่นขึ้นอยู่ในสวน ซึ่งเป็นทั้งผลไม้และไม้ป่าขึ้นปะปนอยู่ สวนนี้จึงเป็นสวนอเนกประสงค์ ได้ทั้งน้ำยางมาทำยางแผ่น, ได้ผักประเภทลูกเนียง, สะตอ, เหยียง, ชะมวง ได้ผลไม้ประเภททุเรียนพันธุ์พื้นเมือง, ลางสาด, มังคุด, ทองบั้ง, หยี ฯลฯ และมีอาหารชนิดอื่น ๆ ตามฤดูกาล เช่น เห็ด, ระกำ และพืชใช้งานประเภทหวาย แต่ก็มีเหมือนกันที่มีสวนผลไม้ประเภทสวนสมรมแต่ไม่มียางพารา ซึ่งสวนประเภทนี้มักเป็นสวนรวม คือเป็นมรดกที่เป็นเจ้าของร่วมกันของพี่น้อง มีผลไม้อะไรก็แบ่งกันเก็บ เช่น หน่าทุเรียนสุกก็นัดกันเก็บคนละวันจนหมดหน่าทุเรียน

ถ้าเป็นกลางสาด, มังคุดก็อาจจะเก็บมาแบ่งกัน ซึ่งเป็นลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน (สัมภาษณ์ เคร็จ ทองสง : กันยายน 2543)

ในช่วงพัฒนาการเกษตรตามนโยบายของสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ สวนสมรม ถูกปรับให้เป็นสวนสมัยใหม่ที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว และปลูกตามระยะที่เจ้าหน้าที่เกษตรแนะนำ จึงเกิดสวนทุเรียน, สวนลองกอง, สวนเงาะ, สวนยาง นับเป็นสวนลักษณะใหม่ โดยเฉพาะสวนยางจะมีมากที่สุด เนื่องจากยางพาราปลูกง่าย ไม่ต้องบำรุงรักษามาก เล่ากันว่าแรกเริ่มการปลูกยางพาราพันธุ์พื้นเมือง คนchieกเยียมมาก ๆ ก็ปลูกยางพาราได้ โดยเก็บเอาลูกยางพารามาแล้วใช้หนังสือตักยิงไปในที่ที่ต้องการปลูก 1 - 2 ปีผ่านไปก็ตามไปดูว่ามียางพารารอขึ้นที่ใดบ้าง ถ้ายังไม่เต็มพื้นที่ก็ปลูกเสริมเข้าไป โดยถอนยางต้นโต ๆ ไปปลูกด้วยวิธีปักไม้กระทุ้งไปให้เป็นหลุม แล้วนำต้นยางพาราลงปลูก 5 - 6 ปีก็จะไปถางทางระหว่างต้นยางพาราแต่ละต้น ให้สามารถเดินได้สะดวก (เรียกว่าถางร่องยาง) เป็นอันว่าได้สวนยางที่ใช้ได้แล้ว และยังมีไม้อื่นงอกขึ้นให้ใช้เต็มไปด้วย ในช่วงการพัฒนาการเกษตร การปลูกยางพาราจึงเป็นที่นิยมกันมาก ป่าไม้จึงถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วผิดปกติ ควบคู่กันถูกถางจนโล่งเตียน แล้วเปลี่ยนให้เป็นสวนยางที่เป็นพืชเชิงเดี่ยวของคนchieกเยียม นอกจากป่าไม้ถูกทำลายลงแล้ว สภาพธรรมชาติอย่างอื่นก็พลอยถูกทำลายลงด้วย มีการใช้สารเคมีกันอย่างขนานใหญ่ ตั้งแต่ฆ่ายาทาต่อไม้ให้ตาย, ยาฆ่าหญ้า, ปุ๋ยเคมี เมื่อน้ำจากป่าเขาไหลลงมายังพื้นราบ จึงนำเอาสารเคมีนานาชนิดมาด้วย ความสมดุลของน้ำท่าจึงเสียไปในช่วงประมาณปี พ.ศ.2523 - 2528 ปลาในแหล่งน้ำมีแผลเน่าตามและตัวตายไปเป็นจำนวนมาก อันเกิดจากสารเคมีในน้ำ ราษฎรหลายคนก็เสียชีวิตจากการมีอาชีพตัดฟันยาฆ่าหญ้าในสวนยางพารา จึงเกิดความกลัวขึ้นมาเรื่อย ๆ และนำมาซึ่งการศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาทางราชการก็ค้นพบความผิดพลาดของตัวเองมากขึ้นในระยะหลัง กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจึงอนุญาตให้ผู้ขอทุนสงเคราะห์สามารถปลูกพืชอื่นผสมลงไปสวนยางพาราได้ และในระยะ 2 - 3 ปีมานี้ คำว่า "วนเกษตร" ถูกนำมาพูดกันอย่างแพร่หลาย คนแก่หัวดี้อจำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมขอทุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง แต่ยังคงมี "ปายาง" และมีสวนสมรมอยู่รอบบ้านก็กลายเป็นคนทันสมัยขึ้นมา ราษฎรหันมาทำสวนแบบผสมผสานกันมากขึ้น เกษตรเชิงเดี่ยวเริ่มถูกปฏิเสธ ต้นทุนทางสังคมที่เป็นภูมิปัญญาถูกนำกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง โชคดีที่ชุมชนแพรกหาวยังไม่ลืมทุนดังกล่าว

ภาพที่ 14 การเกษตรแบบผสมผสาน

ภาพที่ 15 แปลงนาปลอดสารเคมีของโรงเรียนปัญญาวิ